

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Dilema kariéra versus péče o dítě z pohledu pracujících matek malých dětí

Career versus infant care dilemma as seen by working mothers of infants

Vypracovala: Barbora Dobřemyslová
Vedoucí práce: Mgr. Zdeňka Bajgarová, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citovaných zdrojů. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 29.6.2021

.....

Barbora Dobřemyslová

Poděkování:

Touto cestou bych ráda poděkovala především vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Zdeňce Bajgarové, Ph.D. za její čas a neuvěřitelnou trpělivost, rady při zpracování a zejména za obrovskou podporu, kterou mi věnovala. Poděkování patří i mé rodině a nejbližším, že tu pro mě po celou dobu byli, podporovali mě a troufám si tvrdit, že bez nich by tato práce nikdy nemohla spatřit světlo světa. Věřili ve mně, když já o svých schopnostech pochybovala. Zároveň bych chtěla poděkovat respondentkám, protože bez jejich ochoty bych nemohla výzkum realizovat.

Abstrakt

Název práce: Dilema kariéra versus péče o dítě z pohledu pracujících matek malých dětí

Autorka práce: Barbora Dobřemyslová

Vedoucí práce: Mgr. Zdeňka Bajgarová Ph.D.

Počet stran: 60

Tato bakalářská práce se zabývá dilematy pracujících matek malých dětí ohledně jejich návratu do zaměstnání před tím, než děti dovršily druhý rok života. V teoretické části jsou dle odborné literatury předloženy hlavní témata práce jako je charakteristika batolecího věku, rodiny a mimomateřské péče, v praktické části je následně popsán provedený kvalitativní výzkum.

Praktická část je založena na kvalitativním výzkumu, metodou sběru dat byl polostrukturovaný rozhovor. Výsledky jsou popsány v jednotlivých kazuistikách a následně shrnuty v mezikazuistickém srovnání. Je zřejmé, že významným důvodem k návratu matek do práce během prvních tří let věku dítěte je potřeba seberealizace matky a také potřeba finanční soběstačnosti. Z výsledků je patrná vysoká míra zapojení prarodičů do péče o vnoučata, a to především babiček. Jako obtížné situace matky uvádějí zejména první dny, kdy svěřily dítě do mimomateřské péče, a prožívaly s tím spojené výčitky. Matky zmiňují také velké pracovní vytížení nejen v práci, ale i doma, kde musí zastat většinu povinností samy.

Klíčová slova: Kariéra; péče o dítě; batolecí věk; mateřství; dilema.

Abstract

Title: Career versus infant care dilemma as seen by working mothers of infants

Author: Barbora Dobřemyslová

Thesis supervisor: Mgr. Zdeňka Bajgarová, Ph.D.

Number of pages: 60

This bachelor thesis deals with career versus infant care dilemma, as seen by working mothers of infants. Theoretical part summarises the main topics of the work according to the scholarly literature, practical part describes qualitative research.

Practical part of this thesis is devoted to qualitative research, the main method of data collection is a semi structured interview. Results are described in five case reports and in the inter-case comparison afterwards. The results show, that significant reason for mother's comeback to work is her need of self-fulfilment and also need of being financially self-sufficient. Results show high ratio of involvement of grandparents in childcare, mainly grandmothers. Mothers describe first days of nonmaternal care as difficult and link it to regrets and doubt about their decision. Mothers talk about a great deal of workload not only at their jobs but also at home, fulfilling the role of the main caretakers.

Keywords: Career; childcare; infancy; motherhood; dilemma.

Obsah

1. Teoretická část.....	8
1.1 Úvod	8
1.2 Batolecí období	9
1.2.1 Charakteristika batolecího věku	9
1.2.2 Vývoj řeči	9
1.2.3 Vývoj motorických dovedností.....	9
1.2.4 Vývoj poznávacích procesů.....	10
1.2.5 Socializace batolete	11
1.2.6 Negativismus a autonomie.....	11
1.2.7 Batole a gender	12
1.3 Attachment	12
1.3.1 Attachment jistý (bezpečný)	13
1.3.2 Attachment vyhýbavý	13
1.3.3 Attachment ambivalentní	14
1.3.4 Attachment dezorganizovaný	14
1.3.5 Vliv rané mimomateřské péče na rozvoj attachmentu	15
1.3.6 Proces separace od matky a dětská separační úzkost.....	15
1.3.7 Separační úzkost matky	17
1.3.8 Vztah s otcem	17
1.4 Rodina.....	18
1.4.1 Rozdělení rolí v rodině	19
1.5 Dilemata matek ve vztahu k zaměstnání	20
1.6 Mimomateřská péče.....	22
1.6.1 Jesle	22
1.6.2 Zapojení prarodičů.....	23
1.6.3 Méně rozšířené formy mimomateřské péče	24

2. Praktická část.....	25
2.1 Úvod	25
3. Metodologie výzkumu	26
3.1 Výzkumné cíle	26
3.2 Výzkumné otázky	26
3.3 Výběr respondentů.....	26
3.4 Sběr dat.....	27
3.5 Etické aspekty výzkumu.....	28
4. Analýza dat.....	28
4.1 Kazuistiky.....	28
4.2 Mezikazuistické srovnání.....	38
5. Diskuze	41
6. Závěr	44
Použitá literatura	45
Přílohy	48
Příloha č. 1 – Otázky polostrukturovaného rozhovoru	48
Příloha č. 2 – Seznam kódů a subkategorií	49
Příloha č. 3 – Tabulka subkategorií a kategorií.....	58
Příloha č. 4 – Ukázka kódování	60

1. Teoretická část

1.1 Úvod

V této bakalářské práci se zabývám tématem návratu matek dětí do tří let do práce, přičemž se zaměřuji především na dilema matek ohledně upřednostnění kariéry před péčí o dítě. Tohle téma vnímám jako zajímavé především proto, že ho v současné době považuji za stále důležitější a přitom ve společnosti pořád poměrně stigmatizované a opředené stereotypy a předsudky. Často se matka věnuje péči o dítě a domácnost ještě po příchodu ze zaměstnání, čímž začíná její druhá neplacená směna. Naopak na muže ve velké části případů nejsou kladeny tak vysoké nároky a jejich podíl na práci je chápán jako pouze občasná „pomoc“ partnerce.

V teoretické části práce se budu dále zabývat přiblížením základních pojmů, které jsou důležité pro moji práci, jako například batolecí období, rodina, attachment, a dále bych se chtěla věnovat rozdílům ve vztahu dítěte k matce a otci, tradičnímu a progresivnímu přístupu k pojetí rolí v manželství. Do teoretické části práce zahrnu i dilemata matek ve vztahu k zaměstnání a možnosti mimomateřské péče.

Praktická část práce se bude týkat kvalitativního výzkumu, jehož cílem bude pokusit se pomocí rozhovorů s matkami malých dětí zachytit jejich subjektivní pohled na dilemata ohledně svěřením dítěte do mimomateřské péče. Pokusím se také zjistit, s jakými obtížemi se matky setkávají, jak se zapojuje do péče o dítě rodina, jak případně reaguje jejich okolí. Chci se přitom zaměřit zejména na prožívání a pocity z pohledu matky.

Toto téma bakalářské práce jsem si vybrala zejména pro jeho aktuálnost jak ve společnosti, tak v poslední době čím dál více i pro mě samotnou. Zajímá mě, jak na problematiku nahlíží a hlavně jak ji prožívají matky, které už si tímto rozhodováním prošly a mají s tématem osobní zkušenost. Zároveň vnímám neurčitý tlak společnosti na produktivitu, na brzký návrat do zaměstnání a na zvládnutí co nejvíce věcí naráz, který se může odrazit i v řešení dilematu návratu do práce matek malých dětí.

1.2 Batolecí období

V této bakalářské práci se zabývám především dětmi ve věku od jednoho roku do tří let, proto jsem se rozhodla začít charakteristikou tohoto období v životě dítěte.

1.2.1 Charakteristika batolecího věku

Batolecí věk trvá od jednoho roku do tří let. V batolecím období dochází k rozvoji schopností a dovedností dítěte a zároveň se utváří osobnost dítěte, které se stává samostatnějším. Zároveň je aktivním subjektem, který si je vědomý své vlastní existence a možností. Pro batolecí věk je charakteristické zejména osamostatňování se, uvolňování se z různých vazeb, a je spojený s expanzí do širšího světa (Vágnerová, 2012).

Kolem jednoho roku začíná dítě dělat první nejisté kroky, ať už s oporou (přidrží se nábytku, stěny, ruky rodiče atd.) nebo bez, minimálně lezení ale zvládá velmi dobře. V tomto období také začínají děti mluvit, často pomocí jednoduchých slov a citoslovců a učí se skládat dohromady první krátké věty (Matějček, 1995).

1.2.2 Vývoj řeči

Na přelomu jednoho roku věku dítě rozumí jednoduchým slovům a zákazu, zvláště pokud jsou slova doprovázena příslušnou mimikou, a dokáže reagovat. V počátku batolecího období začíná dítě mluvit, ale spíše napodobuje zvuky slov a dorozumívá se pomocí tzv. dětského žargonu, kterému často rozumí jen rodiče na základě zkušenosti (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Podle Vágnerové (2012) se dítě kolem druhého roku věku vyjadřuje již pomocí krátkých vět, ve kterých hlavní roli hrají podstatná jména. Po druhém roce dochází k opomenutí podmětu, což můžeme chápat jako projev egocentrického postoje dítěte. V tomto období používá dítě věty vyjadřující negaci, čímž dítě pomocí odmítnutí zdůrazňuje vlastní osobnost a chápání sebe sama jako samostatné osobnosti.

1.2.3 Vývoj motorických dovedností

Dítě v batolecím věku experimentuje s pohybem, zjišťuje, že se dokáže samo přemístit, což je pro něj novou zkušeností. Vágnerová (2012) rozděluje rozvoj motoriky na dva druhy pohybu.

1. retence – kdy se jedná hlavně o udržení něčeho,

2. eliminace – naopak jde o puštění nějakého předmětu nebo opuštění daného místa

Kolem patnáctého měsíce se dítě učí chodit bez opory a chůze je pro ně účinnějším způsobem přemísťování se než dosud preferované lezení po čtyřech. Ve zhruba dvou letech už není problém ani běhání, skákání a chůze do schodů, ačkoliv ze schodů chodí batole ještě s obtížemi a tuto schopnost získává až kolem třetího roku života (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Pohyb v prostoru a jeho samostatný průzkum dítěti umožňuje samostatná lokomoce. Dítě si dokáže dojít tam, kde je to pro něj zajímavé a současně je méně aktivní v případě nedostatku motivace k pohybu. Dítě si díky možnosti samostatnějšího pohybu může samo regulovat množství a druh podnětů a míru poznávání svého okolí, není tedy zbytečně zahlcené. Ani matka nedokáže vždy správně odhadnout, jaké předměty by mohly být pro dítě zajímavé, protože dítě má na svět jiný pohled (Vágnerová, 2012). Zdokonaluje se také jemná motorika, dítě dokáže už i záměrně upustit nějaký předmět s větší jemností a přesností než doposud. Zvládá seřadit kostky podle velikosti, provádí první pokusy o čmárání na papír, podle vzoru dospělých zkouší čáry, které mají zatím náhodný směr, později se pokouší napodobit kruh podle předlohy (Langmeier & Krejčířová, 2006).

1.2.4 Vývoj poznávacích procesů

„Rozvoj poznávacích procesů se projevuje změnou přístupu ke světu, která vyplývá z lepší orientace, z lepšího chápání reality. Lze jej označit jako symbolickou expanzi do světa.“ (Vágnerová, 2012, str. 124) Tím, že batole poznává okolní svět, cítí se v něm jistější a ve větším bezpečí. Zároveň se učí novým pravidlům a řádu a postupně se také odpoutává od vázanosti na aktuální činnost nebo předmět (Vágnerová, 2012).

Piaget a Inhelder (1997) toto období kolem druhého roku života dítěte nazývají fází symbolického, předpojmového myšlení. Dítě už nemusí činnost nutně jen vykonávat, ale může si ji i jen představit, aby poznalo výsledek. Stejně tak často dítě napodobuje rodiče při hře, krmí svoje panenky a plyšáky, ale zároveň si uvědomuje, že se jedná jen o hru.

Symbolická hra může dítěti pomoci s vyrovnáváním se s emocemi a porozumění jim. Dítě se učí rozvíjet svou fantazii, kde má nad situací plnou kontrolu. U dětí se rozvíjí

symbolická senzitivita, což znamená, že si uvědomují, že cokoliv může být použito jako zástupce něčeho jiného (Vágnerová, 2012).

1.2.5 Socializace batolete

Postupně se rozvíjejí kontakty s členy širší rodiny, přičemž rodiče jsou pořád pro děti hlavním zdrojem bezpečí. Dítě sleduje, jak se v různých situacích chovají jeho rodiče. Zatímco rodiče jsou k dítěti v nadřazeném vztahu, s vrstevníky je srovnáváno (Vágnerová, 2012). Dítě zpočátku nebere vrstevníky jako partnery ke hře, ale spíš si navzájem půjčují hračky nebo se o ně naopak přetahují. „Kolem dvou let se objevuje paralelní hra a teprve ve třetím roce začíná mít hra stále častěji ráz spolupráce či soupeřivosti.“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, str. 82)

Šulová (2010) se naopak dívá na dítě jako na plně socializovaného jedince, který se snaží osamostatnit a postupně se snaží vyprostit nejprve z naprosté závislosti na matce, později na širší rodině a postupně v dospělosti expandovat do světa, připravený vnímat sebe a svůj život jako nezávislý s filozofickým přesahem a připravený založit si vlastní rodinu. „V procesu socializace dochází současně k formování sebe sama jako samostatné osobnosti a současně sebe jako představitele společnosti a nositele její kultury.“ (Šulová, 2010, str. 122)

1.2.6 Negativismus a autonomie

Podle Langmeiera a Krejčířové (1998) je toto období také označováno jako fáze prvního vzdoru, kdy dítě odpovídá na všechny dotazy záporně nebo se odmítá podříditi příkazům. Dítě si začíná uvědomovat, že může neposlechnout a jednat podle vlastního přání, ne podle přání rodiče. Za negativismus nemá cenu dítě trestat, ale spíš odvést jeho pozornost jiným směrem, protože batole význam trestu ještě příliš nechápe.

Negativismus i snaha o stále větší samostatnost dítěte naznačují, že si dítě právě v této době již zřetelně uvědomuje sebe sama jako autonomního jedince. Mahlerová právě do této doby klade zrození psychologického „já“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, str. 83).

O tomto pojmu dále mluví i Helus (2009), kdy se v mluvě batolete kolem druhých narozenin vyskytuje slůvko „já“, namísto toho, aby o sobě dítě mluvilo ve třetí osobě jako doposud jeho rodiče. Dítě tím dává najevo sebeuvědomění a upevňuje tak svou pozici ve světě, což podle všeho souvisí s rozvojem osobnosti dítěte. Objevuje se také

typické spojení „já sám“, které zase ukazuje na potřebu autonomie, avšak pochopitelně jen pokud jsou podmínky příznivé.

1.2.7 Batole a gender

Tuto kapitolu jsem se rozhodla zařadit pro přehlednost vzhledem k tomu, že i dál v práci se věnuji genderovým rozdílům.

Vágnerová (2012) mluví o genderové roli jako o významné součásti sociálního sebepojetí batolete. Gender podle ní zahrnuje soubor chování a vlastností, které jsou typické nebo dokonce žádoucí pro určité pohlaví. I přesto, že vycházejí z vrozených předpokladů, jsou tyto projevy z velké části výsledkem učení.

Vývoj genderové identity prochází podle Vágnerové (2012) několika fázemi. Konkrétně se jedná o fázi uvědomování si rozdílů mezi mužem a ženou, fázi pochopení vlastního pohlaví a fázi přijetí genderové identity, kdy se dítě již ztotožňuje se svou genderovou rolí a chce se takto vymezit. Zároveň si batole není jisté stálostí genderové identity a věří, že úpravou zevnějšku a chování by mohlo patřit k opačnému pohlaví.

Thorová (2015) poukazuje na to, že rozdíly mezi pohlavími jsou podněcovány vlivem společnosti a následně i výchovy. Doporučuje, aby se při výchově rodiče zaměřovali spíše na flexibilní posilování vlastností dítěte, ve kterých není tak zdatné, než na naplňování genderové role.

1.3 Attachment

Vzhledem k zaměření práce na mimomateřskou péči do věku tří let dítěte se další část věnuje právě attachmentu a jeho základnímu rozdělení.

Do češtiny se dá pojem attachment přeložit také jako citová vazba nebo přilnutí či připoutání, v textu jsem se však rozhodla zachovat původní znění attachment, jak to dělá ostatně i některá česká odborná literatura.

Dle Bowlbyho (2010) se jedná o specifické pouto, které se vytváří mezi dítětem a jeho nejbližším pečovatelem, nejčastěji matkou. Toto pouto vzniká na vrozeném programu potřeby dítěte citově se navázat na matku, být v její blízkosti a zajistit si jejím prostřednictvím pocit bezpečí a obstarání základních životních potřeb. Zároveň prostřednictvím pouta k matce dítě získává prostor, ve kterém se může vyvíjet i jeho psychická organizace a vztahování se k druhým lidem.

Typy attachmentu začala dále zkoumat Mary Ainsworthová pomocí testu Strange Situation Test (SST, test zvláštní situace). Tento test vytváří situaci, během které je dítě opuštěno matkou a zůstává v místnosti samo s cizí ženou. V rámci této situace je hodnoceno chování dítěte během separace od matky a následně také chování po shledání s matkou.

Ainsworthová definovala 3 typy citové vazby v dětství. Jedná se o citovou vazbu jistou, úzkostnou vyhýbavou a úzkostnou vzdorující. Později byl definován ještě čtvrtý typ citové vazby, a to vazba dezorganizovaná.

1.3.1 Attachment jistý (bezpečný)

Podle Vavrdu (2005) si bezpečný attachment vytvoří s největší pravděpodobností děti vychovávané rodiči, kteří jsou emočně dostupní, přiměřeně reagují na potřeby a signály dítěte a jsou vnímaví k jeho prožívání. V SST děti s jistým attachmentem při návratu matky do místnosti ihned začaly vyhledávat její blízkost, poměrně rychle se u matky uklidnily a byly opět schopné se vrátit k činnosti, kterou vykonávaly předtím.

Vrtbovská (2010) o bezpečném attachmentu mluví jako o důvěře dítěte k rodičům nebo pečovatelům, kdy je dítě schopné věřit, že svět je dobrým a bezpečným místem. Dítě blízkost rodičů vyhledává, ví, že se mu dostane podpory a naplnění potřeb a že zároveň tyto potřeby jsou oprávněné. Prožívá jak pozitivní tak negativní pocity a dokáže nechat rodiče, aby mu ty negativní pomohli regulovat, když to nedokáže samo. V běžné populaci se tento typ attachmentu vyskytuje asi u 55-65 procent dětí.

1.3.2 Attachment vyhýbavý

Vavrda (2005) hodnotí děti s vyhýbavým attachmentem jako úzkostné. Jejich rodiče se vyznačují velkou emoční nedostupností, nereagují dostatečně na potřeby a přání dítěte, jsou často v chování k dítěti chladní, málo projevují emoce a jsou až necitliví. V SST na návrat matky zdánlivě nereagují a nedávají najevo, že jsou si vědomy její přítomnosti. Podle fyziologických změn a zejména srdečního rytmu výzkumníci usuzují u těchto dětí na vymizení schopnosti komunikovat s rodiči své potřeby, protože se za tu dobu naučily, že nebudou vyslyšeny.

Vrtbovská (2010) doplňuje, že dítě během SST kontroluje, jestli je matka přítomná a když odejde, reaguje okamžitě pláčem. Snadno se však nechá uklidnit cizí osobou a po návratu matky s ní nenavazuje oční kontakt a odtahuje se od ní pryč. Občas se stává, že

jsou děti směrem k matce agresivní a zároveň neustále vyžadují její pozornost a blízkost. Reakce na opuštění matkou tedy může zpočátku vypadat jako u jistého attachmentu, výrazně se však liší v tom, že matku nevtájí s nadšením. V běžné populaci je vyhybavý attachment zastoupen asi u 30 procent dětí.

1.3.3 Attachment ambivalentní

Úzkostný attachment, také mnohdy označován jako attachment ambivalentní, se podle Vavrdu (2005) nejvíce vyskytuje u dětí, jejichž rodiče pro ně sice byli dostupní, ale docházelo k tomu velmi nespolehlivě. V SST je velmi výrazná reakce dítěte na návrat matky, dítě je ovšem následně těžko k utišení, až se může zdát, že se snaží záměrně matce jeho uklidnění znemožnit. Následný návrat k činnosti trvá delší dobu, dítě vyžaduje k uklidnění velké množství pozornosti a péče ze strany matky, kterou jako by nebyly schopné dostatečně využít. Výskyt v populaci se odhaduje zhruba na 5 až 15 procent.

Vrtbovská (2010) dodává, že děti po návratu matky reagují zlostně proto, že vzhledem k citové nedostupnosti pečujících osob nevěří, že je tady matka nyní skutečně pro ně a je připravená se jim věnovat. Toto přesvědčení je založené na základě předchozích zkušeností. I když se tedy dítě těší na návrat matky a vyžaduje její pozornost, znesnadňuje jí utišení, aby se mu pozornosti dostalo ve větší míře.

1.3.4 Attachment dezorganizovaný

Attachment dezorganizovaný popisuje Vavrda (2005) jako dezorientované chování dítěte, které se vyskytuje v SST jako reakce na návrat matky. Děti se chovají velmi podivně, často ani nejsou schopné pohybu, jsou patrné disociační projevy, neschopnost cokoli udělat. K matce se střídavě přibližují a vzdalují se od ní, chodí kolem v kruzích a je patrný vnitřní konflikt, který jako by nebyly schopné vyřešit. Tyto projevy kolem čtyř až pěti let věku dítěte sice zdánlivě mizí a jsou nahrazeny organizovaným chováním, které za sebou však skrývá dezorganizované vnitřní modely.

Vrtbovská (2010) říká, že v běžné populaci lze sledovat zhruba dvacet procent nejistě připoutaných dětí. U dětí týraných nebo zneužívaných je zastoupen dezorganizovaný attachment až v 80 procentech případů. U těchto dětí lze sledovat vyšší hladinu kortizolu a vyšší tepovou frekvenci než u ostatních dětí a zároveň nižší schopnost tolerance stresu. Rodiče pro tyto děti neznamení bezpečí, ale možnou hrozbu, před

kteřou musí být neustále ve střeħu. Můħe být i důsledkem nezpracovaných traumat rodiče.

1.3.5 Vliv rané mimomateřské pēče na rozvoj attachmentu

Vzhledem ke klíčovosti rané pēče matky pro vznik citové vazby je důležitou otázkou, zda její nepřítomnost nějak proces připoutání nenarušuje. Výzkumem attachmentu v souvislosti s mimomateřskou pēčí se zabývají i zahraniční studie, pro příklad pŕikládám jednu z nich.

Lamb, M. E., Sternberg, K. J., & Prodromidis, M. (1992) v analýze, která spojovala data ze třinácti studií (se zaměřením na děti ve věku 11 až 24 měsíců) zjistili, že existuje spojitost mezi svěřením dítěte do mimomateřské pēče a rozvojem attachmentu, pŕičemž jednoznačně neprokázali, že věk dítěte by tu hrál významnou roli. Nejistý attachment byl významně častější u dětí, kterým bylo během studie mezi sedmi a dvanácti měsíci ve chvíli, kdy byly svěřeny do mimomateřské pēče. Stejně tak u dětí, které byly v mimomateřské pēči více než dvacet hodin týdně vznikalo daleko větší riziko nejistého attachmentu. Naopak, jistý attachment se v SST prokázal ve významně větší míře u dětí, které byly ve výhradní mateřské pēči, než u dětí, které byly svěřovány do mimomateřské pēče.

1.3.6 Proces separace od matky a dětská separační úzkost

S teorií attachmentu úzce souvisí také pojem separace, který v další části práce popíšu blíže.

Vágnerová (2012) mluví o separačním procesu jako o nezbytném procesu, který je předpokladem pro pronikání do okolního světa a pomáhá také se socializačním rozvojem. Zároveň je ale důležité, aby proces separace nebyl spojený s významně velkým diskomfortem a probíhal pozvolna, jinak hrozí místo úspěšné adaptace zvýšení nejistoty dítěte a dítě by se naopak mohlo na matku fixovat ještě více. Fyzická separace od matky probíhá už během porodu. K dalšímu procesu separace podle autorky začíná postupně docházet v prvních měsících batolecího období a dítě projevuje tendence využívat nově nabytých kompetencí k odpoutání od matky právě v tomto období.

Mahlerová (2006) v této souvislosti mluví ve své práci o třech vývojových stupních:

1. Normální autistická fáze (do dvou měsíců věku dítěte) – dítě je ponořené do vlastního světa, čímž se brání zahlcení příliš mnoha podněty, dochází ke sladování životních rytmů s matkou (Thorová, 2015).

2. Normální symbiotická fáze (od dvou do šesti měsíců) - v této fázi vnímá dítě matku jako součást sebe, pokud matka plní přání a potřeby dítěte, dítě se cítí bezpečně a onnipotentně (všemocně). Pokud nedojde k uspokojení potřeb dítěte v této fázi, dojde k oslabení identity dítěte a jeho schopnosti navazovat kvalitní vztahy (Thorová, 2015).

3. Separačně individuační vývojová fáze, na kterou se chci vzhledem k zaměření na batolecí vývojovou fázi soustředit v této kapitole více.

V této třetí fázi se dítě od pátého měsíce do dvou a půl roku snaží separovat od matky a nalézt vlastní individualitu. Dítě projevuje zvýšenou schopnost vnímat matku jako zvláštní osobnost, prozkoumává okolní svět a zpočátku pomalu, později už s větší jistotou se pohybuje směrem pryč od matky (Mahlerová, 2006).

Zároveň Mahlerová vymezuje čtyři subfáze separačně individuačního procesu. Konkrétně se jedná o tyto:

1. Diferenciace – 4-10 měsíců věku dítěte, dítě si uvědomuje, že existuje rozdíl mezi ním a matkou a prokazuje zvýšený zájem o okolní svět.
2. Praktikování – 10-18 měsíců věku, dítě aktivně zkoumá okolní svět, začíná se vzdalovat od matky.
3. Znovusbližování – 18-24 měsíců věku, dítě chce zkoumat svět kolem sebe, ale zároveň potřebuje být v blízkosti matky a sdílet s ní své objevy. Je váhavější a opět se snaží být víc s matkou.
4. Začátek emoční objektní stálosti, upevnění individuace – 24-36 měsíců věku, ví, že matka existuje i když jí zrovna nevidí.

Říčan (2014) v souvislosti s tím popisuje tři stadia reakce na odloučení od matky.

1. stadium protestu – dítě v tomto stadiu pláče a volá svou matku zpátky
2. stadium zoufalství – zde dítě odmítá snahy o kontakt a uzavírá se do sebe
3. stadium odpoutání od matky – dítě se nakonec připoutá k jiné osobě

Zdá se však, že reakce na separaci není univerzální. „Jestliže je dítě samo aktivní v průzkumu okolí, je jeho separační chování doprovázeno spíše zvědavostí než úzkostí, ale pokud je pasivní obětí situace, kterou nemůže ovládat, projevuje úzkost z bezmoci a beznaděje.“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, str. 81) Ačkoliv se batole od matky často

dobrovolně vzdaluje, právě nemožnost volby a násilné odnesení je spouštěčem úzkosti ze separace.

Odpoutání dítěte od matky je důležitým životním mezníkem a je možné pouze tehdy, prožilo-li dítě pevnou a jistou vazbu, v opačném případě se nemá od čeho odpoutávat a bude se snažit navázat vazbu na neživý předmět (medvídek, plyšová hračka, deka atd.) nebo najít jistotu prostřednictvím rituálů a stereotypního chování. Předvídatelnost tedy dává dítěti jistotu, kterou nenašlo zdravou cestou spolehlivé citové vazby (Vágnerová, 2012).

1.3.7 Separační úzkost matky

Separační úzkost se může projevovat i na straně matky. Podle výzkumu Hocka a kol. (1989) je mateřská separační úzkost definována jako nepříjemný emoční stav, který doprovází matku, když má opustit své dítě. Nejčastěji se projevuje jako smutek, obavy a pocity viny a prázdnoty. K jejímu měření se používá například Maternal Separation Anxiety Scale (škála úzkostnosti mateřské separace) a výzkumníci díky tomuto nástroji zjistili, že mateřská separační úzkost se projevuje jako velmi stabilní v čase a napříč různými situacemi.

Ženy s vyšší úrovní separační úzkosti mnohem častěji popisovaly svoje vlastní matky jako odmítavé a odrazující od nezávislosti. Stejně výsledky vykazovaly i ženy, jejichž otcové se k nim chovali v dětství přehnaně ochranně a odrazovali je od nezávislosti. Podobně může velmi vysoká míra separační úzkosti, která je často spojená s přehnanou starostlivostí a extrémním ochranným dítěte, znejistit dítě ve snahách stát se samostatnějším. Na druhé straně úplná absence jakékoliv separační úzkosti může mít za následek nevyvinutý jistý attachment a emoční odpojení od dítěte (Lutz & Hock, 1995).

1.3.8 Vztah s otcem

Vztah malého dítěte s otcem je oproti vztahu s matkou méně výzkumně probádaný, nicméně v poslední době se pozornost vůči tomuto tématu zvyšuje.

Ačkoliv se péče o dítě ze strany otců mírně liší, otec je stejně kompetentní k péči o dítě jako matka Vágnerová (2012). Jelikož se většinou o děti starají matky a zabezpečují základní péči jako krmení, koupání apod., otcové se mohou zaměřit na jiné aktivity v rámci rozvoje dítěte. Nejenom že batolatům otcové mohou přinášet odlišné

zkušenosti, ale také kladou větší důraz na dodržování řádu a samostatnost dítěte. Vazba na otce může také usnadnit pozdější rozvolnění vazby na matku.

Schneider a kol. (2001) ve své publikaci shrnul studie publikované v letech 1970 a 1998 na téma vztahu mezi citovou vazbou a vztahy s vrstevníky. Autoři zjistili, že blízká přátelství s vrstevníky vykazují podobné znaky (například blízkost, bezpečí a důvěru) jako citová vazba ve vztahu k rodičům. Pouze 7 studií ze 63 se zabývalo citovou vazbou ve vztahu dítě-otec. Z těchto několika málo studií však nebyli autoři studie schopni prokázat významnější rozdíl mezi vlivem attachmentu k otci nebo k matce. Attachment k otci by tedy podle všeho měl být stejně důležitý pro vývoj dítěte jako attachment k matce.

Zároveň Verschueren a Marcoen (1999) ve své studii poukazují na to, že jistý attachment k matce ale zároveň i k otci, má pozitivní vliv na vztah k vrstevníkům. Děti, které měly vybudovaný jistý attachment k oběma rodičům, vykazovaly větší oblíbenost mezi vrstevníky a byly jimi přijaty ve větší míře než děti, které měly vytvořený jistý attachment pouze k jednomu z rodičů. Děti se také projevovaly méně úzkostně a více se zapojovaly do hry než děti s nejistým attachmentem k oběma rodičům.

1.4 Rodina

Právní řád České republiky neurčuje přesnou definici pojmu rodina. Níže jsem vybrala pro představu několik možných definic tohoto pojmu z různých publikací.

„Rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob“ (Sobotková, 2001, str. 9).

„Rodina je nejvýznamnější sociální skupinou, která zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Všichni členové rodiny jsou ve vzájemné interakci, vzájemně se ovlivňují a přizpůsobují, často neuvědoměle“ (Vágnerová, 2012, str. 17).

„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdo nic lepšího nevymyslel – ani postmoderní doba ne“ (Možný, 2002, str. 25).

Z hlediska psychologie je rodina definovaná jako „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí“ (Hartl & Hartlová, 2000, str. 512).

Helus (1973) definuje čtyři základní složky vystihující základní funkce rodiny. Složka hodnotově normativní zahrnuje sociální hodnoty, normy, pravidla, způsoby

komunikace a uvažování a řešení problémů, přičemž rodina jedinci neustále poskytuje zpětnou vazbu. Druhá je složka mezilidsky vztahová, která je založena především na sociální interakci mezi členy rodiny. Dítě se zprvu učí pozorováním ostatních a rodina mu pomáhá v procvičování a koriguje ho v různých rovinách interakce, zejména pomocí hry. Další složka je rezultativní a tvoří ji materiální, duchovní a další produkty, které rodina dítěti předává formou pohádek a tradic (Šulová, 2010). Poslední je složka osobnostní, která se týká osobního rozvoje, integrity a pochopení vztahového systému, či sociálního kontextu, ve kterém jednatel žije (Helus, 1973).

1.4.1 Rozdělení rolí v rodině

V rámci fungování rodiny, kam je zahrnuta právě péče o děti a domácnost a zajištění živobytí, si partneři mezi sebe dělí povinnosti. Existuje určité tradiční pojetí tohoto rozdělení, v poslední době v tomto ohledu ovšem dochází ke změnám, a to v rámci progresivního pojetí.

Možný (2006) formuluje tři základní postoje k zaměstnanosti vdaných žen z první poloviny minulého století. Jedná se o konzervativní stanovisko, kdy převládala zásada, že vdaná žena nemá pracovat a matka už vůbec ne. Tento postoj je podporován i rozdílnou výchovou dívek a chlapců. Naproti tomu nekonzervativní stanovisko podporuje pouze práci bezdětných žen, které mohou pracovat i když se vdají, ale zaměstnání opouštějí v okamžik narození dítěte a do zaměstnání se vrací, až když dítě vyroste a nepotřebuje neustálou péči. Egalitární přístup tvrdí, že pokud žena chodí do práce a následně je na mateřské, tak v závislosti na délce doby, po kterou pečuje o děti, dochází k tomu, že ztrácí kontakt s oborem a je tím pádem nucena pracovat po návratu z mateřské na méně kvalifikované pozici nebo obor dokonce opustit. Pokud žena na své pozici zůstane, je pro ni v porovnání s muži těžší realizovat kariérní postup.

Plaňava (2000) mluví o tradičním vymezení mužské a ženské role, přičemž jako stereotypní atributy ženy vidí například to, že žena se stará o děti a domácnost a muž vydělává peníze, v lepším případě občas pomáhá v domácnosti ženě. Zároveň však dodává, že dochází k postupnému opouštění od těchto stereotypů.

Pojetí rolí muže a ženy v domácnosti závisí také na tom, jak to vypadalo v rodině, kde partneři vyrůstali. Pokud nebyly v původní rodině tyto role odděleny, obdobná flexibilita se dá očekávat i v rodině, kterou si poté partneři založí společně. V jiných případech žena svého muže často vnímá v domácnosti pouze jako pomocníka a ne jako

rovnocenného partnera. Tímto přístupem ho může od angažovanosti odrazovat. Jako řešení tohoto problému, ze kterého mohou pramenit neshody partnerů, vidí autor uplatnění modelu výpomoci třetí osoby, ať už v rámci pomoci s úklidem nebo paní na hlídání jako pomoc s výchovou dětí (Tuček, 1998).

Problém může podle Matouška (2003) nastat i v momentě, kdy žena vydělává víc peněz než muž, což odporuje patriarchálním tradicím. Pokud se s touto situací nedokáže muž vyrovnat, mohou vzniknout nepříjemné rodinné konflikty. Potíže s sebou nese i manželství, kdy se kariéry věnují oba z manželů a je třeba vyřešit, kdo se bude věnovat dětem a domácnosti. Toto manželství je v literatuře označováno také jako dvoukariérové a nese s sebou různá specifika.

Za dvoukariérové manželství můžeme označit takové manželství, ve kterém zpravidla oba vysokoškolsky vzdělaní manželé budují každý svou kariéru. Žena zůstává na mateřské dovolené jen po velmi krátkou dobu a o zajištění chodu domácnosti a péče o dítě se starají oba co nejvíce rovným dílem. Dítě je po dobu práce rodičů umístěno do mimomateřské péče (Možný, 2006). Konkrétním druhům mimomateřské péče se věnuji níže v kapitole 1.6.

Ve výzkumu Friedlaenderová (2010) zjistila, že otcové jsou ve většině případů hlavními živiteli rodin, a ačkoliv již řada z nich převzala názory moderního otcovství a genderové rovnosti, některé tradiční hodnoty stále přetrvávají a do každodenních aktivit se otcové zapojují v daleko menší míře než ženy. Na některé činnosti (jako péče o nejmenší děti nebo návštěvy dětského lékaře) otcové i v dnešní době pohlížejí jako na činnost, kterou by měly zastat spíše matky. U otců se vyskytuje i neochota zůstat s dítětem doma v rámci rodičovské dovolené, přičemž tento postoj vysvětlují tak, že malé dítě potřebuje převážně blízkost matky, a uvádějí i finanční důvody, protože často vydělávají více peněz než ženy. Jako další důvod uvádějí otcové i nízkou informovanost o svých zákonných právech.

1.5 Dilemata matek ve vztahu k zaměstnání

Sobotková (2007) píše o dilematu matek, které přichází ještě před početím dítěte, když pár teprve uvažuje o tom, zda vůbec mít dítě, a popisuje čtyři základní oběti rodičovství. Konkrétně se jedná o zpomalení kariéry matky, finanční znevýhodnění, omezení

osobní svobody (na úkor péče o dítě), dopad na manželský vztah a sexuální život partnerů.

Podle Kuchařové (1998) ženy, které dosáhly vyššího vzdělání, stále méně souhlasí s tradičním vymezením rolí v rodině a chtějí si povinnosti v domácnosti rozdělit s partnerem. Dále se autorka zabývá vztahem žen s vysokoškolským vzděláním ke kariéře, přičemž je podle ní důležité zaměstnání ženy zejména kvůli uplatnění její kvalifikace, možnosti vydělat si peníze a příležitosti navazovat kontakty a přátelství i mimo rodinu. S tím se také pojí častý pocit matky, že na úkor úspěchu v práci zanedbávají vlastní rodinu. „Současný stav vede k tomu, že ženy, které chtějí mít rodinu, mohou začít budovat kariéru až okolo čtyřicítky. Jejich kariéra je v důsledku mateřství přerušovaná – musí muže dohánět – a následně jsou méně obsazované do vyšších funkcí.“ (Kuchařová, 1998, str. 51)

Crosby, Williams a Biernat (2004) si myslí, že ačkoliv se ekonomická i sociální pozice žen zlepšila, ženy stále naráží na očekávání spojená s genderovými stereotypy. Jako příklad uvádějí fakt, že pracující matky vydělávají zhruba pouhých šedesát procent toho, co vydělávají pracující otcové.

Podstatný díl práce na světě je vykonáván mimo zaměstnání, přičemž většinu této práce vykonají právě ženy. Ačkoliv je práce v domácnosti neplacená, je prací sociálně významnou a stejně důležitou jako práce mužů v zaměstnání. „Podle odhadů Světové organizace práce připadají na ženy, které tvoří zhruba polovinu lidstva, dvě třetiny odpracovaných hodin, deset procent vyplacených mezd a jedno procento vlastnictví majetku.“ (Možný, 2006, str. 175)

O'Neil a Bilimoria (2005) ve své studii zjistily, že kariéra žen se dá rozdělit do tří fází, které souvisí s věkem žen. Z výsledků vyplývá, že z veskrze pozitivní první fáze (mezi 24 a 35 lety), která je idealistická a orientovaná na úspěch, přechází do druhé (mezi 36 a 45 lety) negativně laděné fáze kariéry, kterou později střídá třetí fáze (mezi 46 a 60 lety), která se dá opět označit za veskrze pozitivní. V první fázi ženy často ještě nemají děti a přemýšlejí jak skloubit dohromady jejich výchovu a kariéru. Věří, že mohou změnit svět k lepšímu, vědí, co chtějí, a jsou odhodlány toho dosáhnout. Ve druhé fázi přichází stagnace, často mizí iluze a ideály ohledně kariéry. Ženy v této fázi musí udělat pevné rozhodnutí ohledně toho, zda mít či nemít děti, a ohledně směřování své kariéry. Pro mnoho žen to může být doba, kdy přichází pochyby nejen v otázce dětí a kariéry, ale i ohledně dalších životních rozhodnutí. Ve třetí fázi se pak ženy soustředí na přínosy

organizaci, pro kterou pracují, svým rodinám a komunitě. Kariéru vidí jako možnost seberealizace a příležitost učit se stále něco nového.

1.6 Mimomateřská péče

V této kapitole se věnuji konkrétním druhům mimomateřské péče, zejména pak těm, které zmiňovaly přímo respondentky v rozhovorech k praktické části této bakalářské práce. Jednalo se zejména o zapojení prarodičů, jesle, ale v rozhovorech byly zmíněny i soukromé chůvy, dětské skupiny a zapojení širší rodiny do hlídání.

Matějček (1995) se zamýšlí nad tím, že matky v současné době stále častěji uvažují nad svěřením dítěte do mimomateřské péče, přičemž se podle něj nejčastěji nabízí jako nejlepší řešení babičky, protože je dítě dobře zná, a autor je také považuje za ideální volbu. Dobrým řešením může být i chůva, která dochází domů, a dítě je tak alespoň ve známém prostředí. Jesle bere až jako poslední volbu, přičemž jako hlavní nevýhody vidí neznámou pečující osobu, neznámé prostředí a cizí děti, kterých je navíc najednou nepřírodně mnoho pohromadě, což může být pro batole matoucí.

Ohledně vhodnosti ponechání dítěte v domácím prostředí se shodnou i další autoři. „Dítě ovšem snáší odloučení od matky lépe, zůstane-li v navyklém prostředí domova u druhých lidí, na které si zvyklo, než když vedle ztráty matky prožívá i ztrátu celého rodinného prostředí.“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, str. 81)

Jaffee a kol. (2011) zkoumal v longitudinální studii vliv mimomateřské péče během prvních třech let života dítěte na jeho další život. Porovnával sourozence v rámci rodiny, přičemž jeden z nich byl svěřen do mimomateřské péče a druhý z nich byl v péči výhradně mateřské a zároveň porovnával výsledky i mezi rodinami. Výsledek neprokázal ani pozitivní, ani negativní vliv mimomateřské péče na vývoj dítěte.

1.6.1 Jesle

Thorová (2015) vyzdvihuje jako pozitivum jeslí jejich důležitost jako sociální služby, která umožňuje rovnoprávnost v zaměstnání mezi muži a ženami, lepší organizaci času a lepší finanční situaci rodiny díky tomu, že mohou pracovat oba rodiče. Děti mohou v jeslích benefitovat z rozvoje sociálních a kognitivních dovedností, naučit se fungovat v kolektivu a být samostatné. Negativa vycházejí především z vyšší míry ohrožení psychickou deprivací a z rizika narušení citové vazby na rodiče. Z toho plynou problémy, které jsem naznačila již v kapitole o attachmentu. V České republice není

mnoho jeslí a jejich směrem převažuje spíše negativní přístup, rodiče volí, pokud je to možno, svěřením dítěte do péče prarodičů.

Dítě kolem dvou let věku začíná mít aktivní zájem o interakci se svými vrstevníky. Některé děti proto zvládají chození do jeslí dobře a nemusí je to nikterak ohrozit, zatímco jiné děti mohou být na umístění do jeslí ještě nezralé. „Závisí to zřejmě na temperamentových dispozicích, na dosavadních zkušenostech s cizími lidmi, závislosti na matce a kognitivní vyspělosti, ale i na způsobu výchovy v jeslích a kvalitě jeselské péče apod.“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, str. 86) Jako řešení tuto autoři navrhují, aby si dítě na prostředí jeslí zvykalo postupně na krátkou dobu v doprovodu matky. Pomoci může také oblíbená hračka, kterou si dítě vezme s sebou, nebo známé dítě, které do vybraných jeslí také chodí. Pokud by nic z výše zmíněného nepomohlo, odborníci se shodují v doporučení odložit docházku na pozdější dobu, až bude dítě zralejší a lépe zvládne nové prostředí.

Výzkum ukazuje, že temperament a pohlaví dítěte v kombinaci s typem, kvalitou a rozsahem mimomateřské péče významně ovlivňuje vývoj dítěte. Autorka tohoto výzkumu (Crockenberg, 2003) navrhuje změny v mimomateřské péči založené na průzkumu domácího prostředí, kde u dětí obvykle nedochází k tak stresovým reakcím spojeným s vyšší hladinou kortizolu. Vyšší hladiny kortizolu v mimomateřské péči vykazovali zejména chlapci a také byli více negativně ovlivněni v případě nižší kvality mimomateřské péče než dívky. Zvýšení hladiny kortizolu bylo také během dne pozorováno více u dětí s negativním emočním laděním, s nižší úrovní sebekontroly a u dětí, které byly vystaveny horší kvalitě péče.

1.6.2 Zapojení prarodičů

Více než polovina mladých rodičů očekává zapojení prarodičů do péče o jejich dítě a často tuto pomoc považují za nutnou, aby se mohli věnovat kariéře. Prarodiče se většinou zapojují do péče o vnoučata ochotně, protože nová role je pro prarodiče určitým potvrzením kvality jejich vlastního života a odpovídá očekáváním společnosti. Narozením vnoučete se naplňuje hned několik potřeb. Mezi ty patří potřeba stimulace, kdy se může prarodič vrátit skrz hry zpátky do svého dětství, potřeba orientace, kdy se skrz zážitky s vnoučetem rozpomíná na období, kdy byly jeho děti malé, potřeba citového vztahu, kdy je vnouče vděčným objektem citové investice a lásku babičky a dědečka oplácí, potřeba seberealizace, která zajišťuje kontinuitu rodu, a potřeba

otevřené budoucnosti, přičemž vnouče je vnímáno nejen jako pokračování rodu, ale do určité míry i vlastního života (Vágnerová, 2000).

Šulová (2010) se domnívá, že role prarodičů je důležitá zejména skrze jejich trpělivost v exploračních obdobích vývoje dítěte (především období na přelomu batolecího a předškolního věku), kdy už často rodiče neunesou množství energie svých dětí a jejich nekončící zvědavost. Prarodiče mohou zastoupit identifikační vzor například v případě neúplné rodiny a vzájemně si s vnoučaty velmi často dobře rozumí.

Vnouče uspokojuje mnoho psychických potřeb prarodiče: plně jej akceptuje, vyjadřuje mu jednoznačnou citovou náklonnost, má téměř vždycky radost z jeho přítomnosti a obdivuje jej, co všechno umí. Takový vztah už k němu nikdo jiný nemá a mít nebude (Vágnerová, 2000).

Zejména starší prarodiče pak svou novou roli vítají a intenzivně pozitivně ji prožívají, dokonce jsou většinou při hře vůči vnoučatům tolerantnější než rodiče. Významnou roli hraje také vyprávění o dobách minulých a vzpomínky na to, jak oni sami vychovávali své děti. Prarodiče předávají rodinnou historii, což má do velké míry i výukovou hodnotu. Vliv prarodičů může být samozřejmě i negativní, zejména v konfliktech o přístupu k výchově dětí, ale v každém případě poskytují prarodiče dětem nezastupitelnou zkušenost se světem (Langmeier & Krejčířová, 2006).

1.6.3 Méně rozšířené formy mimomateřské péče

Kromě jeslí a školek existují i další druhy mimomateřské péče o děti do tří let, nejsou však u nás tolik rozšířené. Jedná se například o chůvy a paní na hlídání, firemní školky nebo dětské skupiny. „Důvodem malého rozšíření alternativních forem denní péče o děti je malá rozvinutost tohoto druhu služeb i malá tradice, která může být mj. příčinou i jisté nedůvěry. Preferována, nebo přinejmenším častější, je pomoc prarodičů, příp. jiných příbuzných.“ (Kuchařová, 2006, str. 36) Autorka poukazuje i na nezakotvenost kvality poskytovaných služeb v legislativě.

2. Praktická část

2.1 Úvod

V praktické části výzkumu jsem se pomocí polostrukturovaného rozhovoru snažila zjistit, jak vypadá prožívání matek malých dětí, které se ještě před třetím rokem věku dítěte rozhodly vrátit do práce. Zároveň jsem chtěla zjistit, co je k tomuto rozhodnutí vedlo, komu dítě do péče svěřily, jaké vnímají obtíže a jak se do péče o dítě a domácnost zapojuje partner.

Na matky dětí do tří let jsem se zaměřila především proto, že právě od tohoto věku začínají děti navštěvovat školku a obvykle zde nevznikají dilemata pro matky v takové míře, jak tomu může být právě v případě menších dětí.

Výzkum ukazuje, že roli zde hraje mnoho faktorů, jako například podpora okolí, finanční situace rodiny, motivace matky a zapojení partnera.

3. Metodologie výzkumu

3.1 Výzkumné cíle

Cílem výzkumu je zjistit, jaká dilemata řeší matky, které se rozhodly pracovat již během mateřské dovolené, co je k jejich rozhodnutí vedlo a jak reaguje na rozhodnutí svěřit malé dítě do mimomateřské péče jejich okolí a partner. Dále je cílem zjistit, jakým způsobem se zapojuje partner do výchovy dítěte a do chodu domácnosti a nakolik hrály roli v rozhodování roli finance. Celá práce je zaměřená na prožívání matek a na jejich subjektivní pohled na danou problematiku.

3.2 Výzkumné otázky

Stanovila jsem následující výzkumné otázky, na které se pokusím najít odpověď.

VO1: Jak matka prožívá dilemata ohledně svěřením dítěte do mimomateřské péče?

VO2: Jak vnímá matka zapojení blízké rodiny?

VO3: Jaké matka uvádí obtížné situace ve spojení se svěřením dítěte do mimomateřské péče?

3.3 Výběr respondentů

Výzkumný soubor této studie tvoří pět matek, přičemž hlavními kritérii při výběru respondentek bylo zejména to, že mají dítě, kterému jsou méně než tři roky, a současně tyto matky chodí během mateřské dovolené do práce v průměru alespoň na 10 hodin týdně, v jejichž průběhu je dítě v mimomateřské péči. Výběr respondentek byl realizován záměrným výběrem na základě dostupnosti.

V následující tabulce jsou zaneseny pro lepší přehlednost základní údaje o respondentkách a jejich dětech.

Tabulka 1 – přehled respondentů

Jméno	Věk	Rodinný stav	Dítě	Věk dítěte v době svěřeni do MM péče	Průměrná doba strávená v práci za měsíc	Délka rozhovoru
Blanka	29 let	vdaná	Vilém, 14 měsíců	6 měsíců	poloviční úvazek (cca 80h)	60 minut
Andrea	24 let	svobodná, samoživitelka	Míša, 2 roky	1 rok	plný úvazek (cca 160h)	40 minut
Monika	27 let	vdaná	Hugo, 2 roky	1 rok	čtvrtinový úvazek (cca 40h)	45 minut
Alena	26 let	svobodná, žije s přítelem	Mája, 1,5 roku	1 rok	poloviční úvazek (cca 80h)	30 minut
Anežka	31 let	vdaná	Pavlík, 1,5 roku	11 měsíců	poloviční úvazek (cca 80h)	40 minut

3.4 Sběr dat

Sběr dat probíhal za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s respondentkami buď v jejich domácím prostředí, aby byl zajištěn pocit soukromí a známého prostředí nebo v klidném prostředí kavárny v případě posledního rozhovoru, kdy respondentka bydlí příliš daleko a bylo tedy jednodušší se setkat ve městě, kde momentálně pracuje. Rozhovory s respondentkami jsem si nahrávala na diktafon a trvaly mezi 30 a 60 minutami, na diktafon nebyly zaznamenány úvodní a závěrečné fáze rozhovoru, kdy se jednalo především o seznámení s výzkumem a informace o tom, že bude rozhovor nahráván pro následný přepis a závěrečné poděkování za účast a vynaložený čas. Zároveň jsem respondentky ujistila o zachování anonymity a o možnosti odstoupit kdykoliv v průběhu rozhovoru nebo po něm z účasti na výzkumu. Na začátku každého rozhovoru jsem zaznamenala informovaný souhlas s výzkumem. Otázky polostrukturovaného rozhovoru jsou k nahlédnutí v příloze č.1. Rozhovory jsem následně s co nejkratší časovou prodlevou přepisovala pomocí doslovné transkripce.

3.5 Etické aspekty výzkumu

V rámci etiky výzkumu a zachování anonymity respondentek jsem v textu následně změnila všechna jména a přiřadila místo nich jména náhodně vybraná a z textu jsem vynechala například i přesné údaje o bydlišti a místech pobytu respondentek. Zároveň mi všechny respondentky poskytly souhlas s pořizováním a nahráním rozhovoru za účelem tohoto výzkumu. Ihned po přepsání jsem nahrávky z diktafonu smazala a i do té doby k nim neměl přístup nikdo jiný mimo mě.

4. Analýza dat

Data byla zpracována za pomoci kvalitativní metodologie. Hendl (2005) přirovnává kvalitativní zpracování dat k detektivní práci, výzkumník v průběhu sběru dat vyhledává potřebné informace, na jejichž základě může i v průběhu výzkumu přizpůsobovat nebo rozšiřovat výzkumné otázky, a právě z tohoto důvodu je možné kvalitativní výzkum označit také za pružný typ výzkumu. Výzkumník zároveň sbírá data v terénu a je v přímém kontaktu s respondenty. V mém výzkumu byl ke sběru dat použit konkrétně polostrukturovaný rozhovor.

Po doslovném přepisu rozhovorů byla dále použita metoda otevřeného kódování za pomoci programu Atlas.ti. Podle Švaříčka a Šed'ové (2014) je otevřené kódování technika, při které se text rozebere na menší části, těmto částem textu se přiřadí kódy a jsou následně složeny novým způsobem, aby se s nimi dalo lépe dál pracovat. Kódy a kategorie jsou v tomto případě vytvářeny na základě dostupného textu, jde tedy o indukci. Ukázka kódování je uvedena v příloze č.5.

4.1 Kazuistiky

V této části jsou uvedené kazuistiky pěti matek, se kterými byl provedený polostrukturovaný rozhovor. Hovorové výrazy jsem v citovaných částech ponechala beze změny. Kazuistiky jsou sepsány na základě kódů, které jsem odhalila za pomocí metody otevřeného kódování.

Blanka (29 let)

Blanka je 29 let, je vdaná a má jednoho syna Viléma, kterému je 14 měsíců. Pracuje jako lékařka, aktuálně pomáhá v rodinné ordinaci praktického lékaře a občas má služby i v nemocnici. V době rozhovoru pracuje každý druhý týden od pondělí do čtvrtka a podle situace chodí na noční služby do nemocnice. Kromě mimomateřské péče řeší ještě dojíždění za prací z většího města do svého rodného města, kde by časem chtěla pracovat i bydlet trvale. *„Takže krom toho, že řešíme, kdo bude s Vilémem přes den, tak ještě řešíme takovou pendlovací situaci.“* Skutečnost, že mladá rodina nemá trvalý komfort domácího zázemí se prolíná celým rozhovorem s Blankou.

Do hlídání dítěte se zapojují aktuálně zejména prarodiče Viléma, i když všichni prarodiče jsou zároveň ještě zaměstnaní a je třeba přemýšlet, kdo z nich má zrovna volno a čas dítě hlídat. *„No a máme teda mladý babičky, všichni jsou ještě pracující s tím, že teda jediná osoba, která nemůže hlídat je můj táta, kterej je taky lékař a s pracovní dobou nehne.“*

Zmiňuje také podle všeho velmi prestižní zaměstnání rodičů manžela, kteří mají podíl ve firmě s celoevropským přesahem, přičemž tchán je ředitelem jedné z poboček, ale přesto si dokáží udělat na hlídání vnuka volno. Blanka zároveň v rozhovoru několikrát zdůrazňuje nadšení prarodičů a jejich velkou ochotu k hlídání. *„Takže mají práce spoustu, ale je výhodou, že si uměj zařídit volno, jak chtěj nebo můžou pracovat částečně i z domova a jsou hrozně ochotný a nadšený prarodiče.“*

Blanka v pracovní dny vstává v 5:30 ráno, přičemž klade důraz na velkou únavu z nevyspání a dodává, že ve dny, kdy nemusí do práce, spí často i do 8:00, protože Vilém spí celkem bez problémů také. Se synem vstává následně většinou manžel, který ho cestou do práce doveze k prarodiči hlídajícímu pro daný den. V této souvislosti se Blanka zmiňuje o tom, že je lepší, když Vilém hned po probuzení vidí člověka, který s ním ten den bude, eliminuje se tak pláč a jeho strach z opuštění matkou. *„Takže jedinej problém nastává, když já odejdu přes den a vidí to, ale když je od rána s někým koho zná, tak mu nějak zásadně nechybím.“*

Podle časových možností prarodičů občas dojde přes den k výměně hlídání, Blanka opět zdůrazňuje, že k výměně dochází během toho, co Vilém spí. *„A někdy, když to vyjde, tak je to i takový kombinovaný, že třeba dopoledne hlídá manžel, daný prarodič jede dopoledne do práce a během poledního spánku se role přesmyknou.“*

Naopak příchod z práce a vítání se synem Blanka popisuje vcelku neutrálně, Vilém spíše než její návrat ocení samotný bližší kontakt s matkou, Blanka mluví zejména o nošení v šátku a vzájemné blízkosti, kterou syn často vyhledává. *„Já si ho úplně vždycky nevyzvedávám, protože jesličky jsou teprve v plánu, takže já přijdu domů a on tak jako za mnou přijde a pak tam spolu jsme... Já ho docela dost nosím v šátku, takže to dopadne tak, že za mnou chodí a chce nosit.“*

Blanka přemýšlí o jeslích do budoucna, až se přestěhují. Vidí to jako jednodušší variantu pro všechny, protože nechce dlouhodobě zatěžovat svoje okolí hlídáním a nutit ostatní, aby si plánovali práci podle hlídání Viléma. *„To odpoledne už se daleko líp zajistí ty babičky nebo třeba už budu z práce doma, ale prostě už není možný hromadu lidí takhle dál blokovat, on je docela společenskej a tak, tak si myslíme, že se mu tam bude líbit.“* Náročnost zajišťování hlídání vidí Blanka především v tom, že nikdo z prarodičů není v důchodu, aby mohl Viléma hlídat stabilně. *„Ono je to upřímně logisticky dost náročný, když tam není jedna babička, která je vyloženě v důchodu.“*

Do péče o Viléma a chodu domácnosti se zapojuje i Blančin manžel, který je ovšem velmi pracovně vytížený. Podle Blanky se dokáže o domácnost postarat i sám, ale není spokojená s tím, že podle jejího názoru uklízí málo důkladně. Myslím si, že mít doma pořádek je pro Blanku důležité a že klade důraz i na detaily, které manžel snadno přehlédne. Většinu každodenních starostí obstará tedy ona sama a na větší úklid sehnala paní na úklid z čistě praktických důvodů. *„Protože o úklid jako takový se s manželem nikdy nerozdělíte, ale finance na to vydané už rozdělit jdou a přijde třetí osoba a uklidí to.“* Z toho usuzuji, že je pro tuto rodinu důležitější trávit čas spolu namísto úklidu a finance pro ně nehrají až tak velkou roli.

Finance nebyly ani hlavní motivací k Blančinu brzkému návratu do práce, zmiňuje se o nich spíše jako o něčem navíc, bez čeho by ale přežili. *„Finance určitě ano jako příjemný bonus, ale určitě bysme bez toho neumřeli hladý. Ale takhle zvládám i já na mateřský si ukládat peníze do trvalých úspor a určitě do těch úspor z dlouhodobýho hlediska nesahat.“* Jako hlavní motivaci k návratu do práce z rozhovoru s Blankou vnímám především potřebu seberealizace a pomoci druhým v její lékařské profesi. *„Plus teda jak jsem doktorka, tak je docela dobrý zůstat v kontaktu s oborem a úplně jako mentálně nevyhnít.“* Motiv kontaktu s oborem a potřeby nalezení vlastní hodnoty se prolíná i dalšími částmi rozhovoru. *„Je pro mě zajímavý si říct, že udržuju kontakt s tím oborem a*

že nejsem jako zakrnělá na jednom místě a dělám něco vlastně fakt hustýho. Zní to vtipně, ale je to nějaký fakt pocit sebeuspokojení.“

Blanka si uvědomuje i velkou podporu okolí, u kamarádek vidí, jak zvládají při mateřské pracovat ony, pohybuje se z velké části mezi lékařkami a zdá se, že pracovat s malým dítětem je v tomto prostředí běžné. *„Moje sociální bublina to má docela podobně nastavený, holky doktorky většinou pracujou aspoň jeden den v tejdnou, at' už hlídá babička, manžel nebo tak něco.“* Zmiňuje se i o tom, že kamarádky v jejím okolí dávají děti do jeslí a mají s tím dobrou zkušenost. Původně chtěla dát Viléma do jeslí už dříve v jiném městě, ale nevezali ho z kapacitních důvodů.

S negativní reakcí na nápad svěřit Viléma v blízké budoucnosti do jeslí se setkala pouze od tchána, nakonec se však dohodli na kompromisu, že vyzkouší, jak se Vilémovi bude v jeslích líbit a případně vymyslí jiné řešení.

Podle všeho mají rodiče manžela obecně větší tendence zasahovat do Vilémovy výchovy, a z rozhovoru usuzují, že Blanka se vždy snaží vyhodnotit, kdy má smysl zakročit a kdy je lepší mávnout rukou, protože nejde o nic až tak důležitého. Podle všeho má v rodině zřejmě i díky své profesi její slovo váhu a dokáže si prosadit své názory a požadavky, když to považuje za důležité. *„To bylo spíš si proti tý starší generaci vydupat teda nějaký svůj názor na tu výchovu, abych je úplně nenaštvala, řekla jim hele dík, já si myslím, že dneska se to dá dělat jinak a protože je to moje dítě tak to chci dělat takhle.“*

Andrea (24 let)

Andree je 24 let, má dvouletého syna Míšu a je samoživitelka. V době rozhovoru pracuje v zahradnictví na krátký a dlouhý týden. Když má pracovní víkend, je Míša u svého otce. Míšu dává na hlídání do dětské skupiny od jeho jednoho roku věku a většinou tam je od pondělí do pátku. Zároveň je ale znát, že když má možnost, snaží se Andrea synovi věnovat co nejvíc, i když by mohla mít volný čas pro sebe. *„Když mám zrovna krátkej tejden, tak si ho třeba jeden den nechám doma, at' jsme taky spolu nebo když třeba jede na víkend k tátovi, tak si ho třeba ve čtvrtek nechám doma, aby jako byl jeden den taky se mnou.“*

Do hlídání Míši se zapojuje i babička, u které Andrea se synem bydlí, protože je pro ni jako pro samoživitelku obtížné sehnat bydlení. Míša je většinou v dětské skupině od osmi od rána do půl čtvrté odpoledne. V souvislosti s vyzvedáváním nastala i nečekaná

obtížná situace, kterou Andrea řešila za pomoci právě babičky. *„Ta dětská skupina zavírá v pět, ale ostatní maminky si děti vyzvedávají většinou v půl čtvrtý nejpozději a já končím ve čtyři, tak je tam třeba půl hodiny sám úplně a jednou se mi tam hrozně rozbřečel, tak jsem řekla a dost a poprosila jsem babičku, jestli by mi ho mohla chodit vyzvednout dřív.“* Andrea popisuje i náročné první dny, kdy začala Míšu do dětské skupiny vodit. *„Tak zezačátku to bylo horší, to párkrát brečel, že tam jít nechce, takže to pak bylo těžký i pro mě ho tam nechat, ale učitelky říkaly, že brečel jenom chvíli a pak si šel hrát s ostatníma dětma a teď už tam chodí rád, bavíme se o tom, co tam budou dělat a myslím si, že je to pro něj lepší, než kdyby byl doma s babičkou.“* Z toho usuzuji, že bylo i pro Andreu náročné svěřit dítě do mimomateřské péče a snaží se tak hledat spíš pozitivní vliv na Míšu než negativa, aby zvykání na nové uspořádání ulehčila jak sobě, tak i jemu.

Jak ale Andrea v rozhovoru několikrát i sama zmiňuje, jít do práce co nejdřív pro ni byla nutnost, zejména pak z finančních důvodů. Mám z rozhovoru dojem, že finance jsou pro Andreu velkým tématem. *„No já pracuju při mateřský hlavně kvůli penězům, ono to finančně není teda ani tak moc dobrý, ale jenom s mateřskou by to bylo horší a nemít vlastně žádný příjem vedlejší, sice mě ta skupina stojí tři a půl tisíce, a to mi Míšovo táta řekl, že mi nic dávat nebude, ale lepší než nic.“* Andrea poukazuje také na nedostatečnou finanční podporu od otce Míši, dále v rozhovoru i na to, že často porušuje domluvu ohledně hlídání Míši a už několikrát se stalo, že si ho nevyzvedl, aniž by to dal předem vědět. Andrea pak musí zajišťovat hlídání na poslední chvíli a zapojuje se často celá rodina, nejčastěji pak babička nebo teta, se kterou má Míša hezký vztah.

Když má Andrea volno, snaží se s Míšou trávit čas v přírodě, nejčastěji chodí do lesa, a to i na úkor toho, že pak Andrea nezřídka nemá čas se věnovat úklidu a domácnosti. Nezdá se však, že by jí to nějak výrazně vadilo. *„Většinou když jsem spolu o tom víkend, tak spolu jdeme třeba ven, že furt lítáme někde venku, pak se divím teda, že nestíhám nic udělat doma (smích), ale když je možnost, tak jsme spolu s Míšou pořád.“*

V souvislosti s volným časem mluví i o tom, že je často unavená z práce a nejradši by dala Míšu do dětské skupiny a jenom spala. Myslím si, že často upřednostní potřeby syna před těmi svými a snaží se mu věnovat maximum svého času a pozornosti. *„Je to fakt náročný a není to tak, že já skončím v práci, on v tý dětský skupině a někomu ho strčím na hlídání, to ne, já jsem prostě s ním.“*

Andrea zkoušela dát Míšu i do jeslí, ale nebyla s jejich přístupem spokojená, tak dává syna opět do dětské skupiny, i když zaplatí víc peněz. *„Když vlastně jsem se snažila, aby Míša přešel, že ušetřím za tu skupinu, tak mi třeba tejdén v kuse řval, že tam nechce. Tady v tý skupině na začátku taky brečel, ale jenom dva dny asi a bylo to v pohodě.“*

Andrea si myslí, že Míšovi dětská skupina vyhovuje víc, protože je v menším kolektivu dětí a učitelky na děti mají víc času. *„Mají tam různé aktivity, každý den chodí ven, hodně pečou chleba... Jedou v tom přístupu, že s dětma zacházejí jinak.“* Andrea přirovnává děti v jeslích k robotům, kteří se nijak nerozvíjí. Vnímám, že je pro ni důležité, že dává syna do dětské skupiny, protože ji vnímá jako prostředí, kde se může syn rozvíjet a socializovat s ostatními dětmi.

Okolí prý její rozhodnutí jít pracovat při mateřské víceméně chápe a podporuje, i když si vyslechla i názory, že je to moc brzo, což Andrea popírá vzhledem k Míšově samostatnosti a zřejmě i na základě svojí zkušenosti. *„A hlavně to i spousta lidí v mém okolí chápe, protože ví, že jsem samoživitelka a že potřebuju jít pracovat, a i v tom mém okolí jsou lidi, který si tím prošli, myslím teda ženský samoživitelky.“*

Andrea zároveň uvažuje o tom, že by do práce šla dřív, i kdyby nehrály roli finance, roli zde podle všeho hraje potřeba vyhnout se stereotypu a mít možnost kontaktu s okolním světem skrz práci, jakkoliv ráda tráví se synem čas. *„Protože tři roky na mateřský je hrozně na hlavu, fakt šíleně, to jenom vidíš, že jsi úplně otupěla, jo. Takže bych nejspíš stejně šla do práce, abych vypadla.“*

Monika (27 let)

Monice je 27 let, je vdaná a má syna Huga, kterému jsou dva roky, a aktuálně je znovu těhotná. Pracuje v pojišťovně na zkrácený úvazek a práci si snaží zařídit tak, aby pracovala jeden týden v měsíci, protože si může domluvit schůzky s klienty podle svých možností. V práci sice stráví naráz víc času, ale má pak volno a může být se synem, to Monika vnímá jako velkou výhodu. V době, kdy je Monika v práci, hlídá jí syna nejčastěji její sestra. *„Huga dávám ségře, protože ona je taky na mateřský a chodí zas o víkendu do práce, tak se tak jako střídáme.“*

Monika vozí k sestře syna ráno cestou do práce, předání popisuje zpočátku poměrně neutrálně *„...ona bydlí asi deset minut od nás no a předám jí ho mezi dveřma a pak odjedu.“* Myslím si, že na to má vliv i fakt, že Monika svojí sestře důvěřuje a předání syna pro ni není až tak náročné z tohoto důvodu. Zároveň Monika ale dodává, že

v úplném začátku pro ni nebylo vůbec jednoduché syna na hlídání nechat, pomohlo jí, když viděla, že syn tuto situaci zvládá dobře. „*To ze začátku ta ženská asi prostě vždycky tak má, že to dítě dává pryč a nevšímá si ho. (pauza a smích) Ted' jsem naopak spíš ráda, když si ho někdo vezme a mám chvíli klid.*“

Monika zároveň přemýšlí o tom, že by bylo nejlepší, kdyby Huga mohla hlídat babička, která ale bohužel ještě není v důchodu. „... *ona by si ho i víc užila, protože se na vnoučata těšila a myslím si, že by to bylo dobrý i jako pro něj, kdyby byl víc času s tou babičkou. Já třeba doted' ráda vzpomínám, jak jsem byla u babičky na hlídání, bylo to v tu dobu takový dost jako přirozený, že babičky se staraly a pomáhaly tý rodině. Ted' to tolik často nejde a občas mě to mrzí i kvůli tý mamce no.*“

Monika uvažovala i o tom, že by syna dávala do soukromé školky místo na hlídání k sestře, to jí nakonec rozmluvil manžel. „*Já jsem o tady tom jako hodně přemýšlela, jenže pak jsem přišla do jinýho stavu a vím, že i teda manžel byl proti ho tam dávat. A zase mi říká, je malej, chceš si ho užít, nechceš ho nějakým způsobem zanedbávat, něco si pak třeba vyčítat, takže ho tam nedávej. Ale já jsem o tom přemýšlela, to neříkám že ne.*“ Monika dál uvádí, že její manžel neměl problém s tím, že Huga hlídá Moničina sestra, nejspíš proto, že ji zná.

Jako jeden z důvodů k návratu do práce uvádí Monika možnost přivydělat si k mateřské nějaké peníze navíc, ale z rozhovoru je patrné, že hlavním důvodem je potřeba seberealizace. „... *já nejsem zrovna takovej ten typ, co sedí na prdeli, uklízí a čeká u toho na manžela, až se vrátí z práce.*“ V jiné části rozhovoru mluví Monika také o vyhýbání se stereotypu, kdy chodí občas do práce jen proto, aby si chvíli odpočinula od povinností doma. „*No a v práci mám bud' schůzky nebo je porada a nebo tam jdu jen tak na kafe, pročistit si hlavu (smích). Doma je to totiž furt stereotyp, takže je to třeba no.*“

Manžel pomáhá Monice o víkendu s vyndáním nádobí z myčky, jinak se do chodu domácnosti ani péče o dítě příliš nezapojuje, chodí do práce a ve volném čase se věnuje práci kolem domu a na zahradě. „*Manžel je zastáncem spíše toho, že já jsem prostě doma, tak mám zastávat tuhleto roli. Což já si myslím, že jako i jo.*“ Monika zmiňuje, že by víc než pomoc s úklidem ocenila, kdyby manžel občas zabavil syna, aby měla na úklid větší klid. Myslím, že si doma radši uklidí podle sebe a zapojení manžela do domácích prací proto příliš nevyžaduje.

I přesto, že pomoc od manžela Monika nevyžaduje, tak zmiňuje, že je náročné se starat o domácnost a o syna a k tomu chodit do práce. „*Je to těžký, náročný. Protože musím*

udržovat domácnost, musím se postarat o syna. Chci prostě bejt soběstačná jako matka, vychovat jako správnýho chlapa. (smích) Občas mám stavy, že to dělám špatně, ale to asi každá máma. Takže je to občas fakt těžký no.“ Myslím si, že je pro Moniku těžké naplno přiznat, jak náročné je být pracující matkou, často o tom sice během rozhovoru mluví, ale zároveň má tendence svým pocitům nepřikládat velkou váhu, často je bagatelizuje tím, že jiné matky mají podmínky podobné nebo ještě horší.

Alena (26 let)

Aleně je 26 let, má dceru Máju, které je rok a půl a žije v jedné domácnosti s přítelem v ne úplně fungujícím vztahu. *„Žiju teda s přítelem, ač to není úplně ideální vztah, tak to prostě nějak lepíme nějakým způsobem.“* Alena pracuje od doby, kdy bylo Máje rok, je zaměstnaná v kanceláři. Dříve pracovala ve dřevovýrobě, ale bylo to pro ni příliš náročné a když následně otěhotněla, byla od třetího měsíce těhotenství doma.

Dceru hlídá většinou Alenina babička, občas Alenina matka, ta ale stále ještě chodí do práce. *„Babička hlídá většinou dopoledne a mamka odpoledne hodinku dvě, pak si jí vyzvedávám.“* Do práce chodí Alena ve většině případů od pondělí do středy a pracuje od devíti ráno do tří nebo čtyř odpoledne, jak je potřeba.

Když Alena předává dceru babičce, snaží se, aby ji neviděla odcházet. *„Snažím se co nejrychleji odejít, babička jí třeba jde ukázat králíky nebo něco, aby nebyla smutná, že jdu pryč.“* Alena popisuje první dny, kdy dávala Máju na hlídání k babičce, jako velmi náročné pro obě. *„První dva dny to byl boj, to nejenomže brečela Mája, brečela jsem i já. Brečela jsem i v práci na záchodě. Už se mi zas chce brečet.“*

Během celého rozhovoru je znát, že Alena je na dceru hodně upnutá, tráví s ní maximum svého času, což je nejspíš způsobeno tím, že vztah s partnerem není příliš dobrý. *„... nějak se to snažím trávit ten čas s ní, věnovat se co nejvíc jí. Abych jí to nějak vynahradila, že chodím do práce.“* Alena tráví s dcerou veškerý svůj volný čas, kdy není zrovna v práci. *„Jsme hodně venku, chodíme na klouzačky, když je čas, tak jdeme někam dál na procházku.“*

Na základě rozhovoru usuzuji, že Alena je v nelehké situaci a sama to i přiznává. *„Je hrozně těžký všechno skloubit, ale vím, že ten vztah není dobrej a potřebuju nás nějak zabezpečit, ať se děje, co se děje. Potřebuju mít jistotu. Je to velkej tlak, že potřebuju teď zvládnout hrozně moc věcí, ale vlastně nejvíc bych jenom chtěla být s Májou a být tu pro ní, aby byla šťastná.“* S tím souvisí i to, že Alena začala pracovat během mateřské hlavně

proto, aby dokázala sebe a dceru finančně zabezpečit. *„Kdybych ty peníze nepotřebovala, abych se mohla odstěhovat pryč, tak bych byla s dcerou doma určitě delší dobu. Nejradši bych s ní byla doma do těch tří let, to mi přijde nejlepší a mrzí mě, že to nejde.“* Alena uvádí, že jí partner nedává žádné peníze na věci pro dceru, a tak musí všechno kupovat sama. *„... přítel je skrblík. Byl velkej problém koupit Máje boty, Máje oblečení. Takže se na něj v tomhle asi nechci spoléhat a škemrat o peníze každěj měsíc. Je pravda, že platí veškerý finance za dům, veškerý energie. Ale veškerý jídlo, mlíko, plenky nebo cokoliv, co potřebuje Mája nebo já, to už platím já potom.“*

Téma nefunkčního vztahu se prolíná celým rozhovorem, je znát, že je to pro Alenu velké téma, které jí aktuálně velmi tíží. Během rozhovoru se rozpláče, nabízím jí ukončení rozhovoru, ale po malé pauze chce pokračovat. Mluví o tom, že se během pěti let vztahu s partnerem několikrát rozešli a když už to vypadalo na definitivní rozchod, Alena zjistila, že čeká Máju. Situace se však zlepšila jen na chvíli. *„Ale i za tu dobu, co jsem byla těhotná a pak v průběhu těch dalších dvou let jsem už snad desetkrát slyšela, ať jdu a odstěhuju se. A je to furt dokola.“*

Partner se podle Aleny nezapojuje nijak ani do péče o domácnost nebo o dceru, všechno je tedy na ní. *„Dělám všechno spíš sama, on chodí do práce a pak si chce odpočinout. Mít ten svůj klid a uvařeno. Ani mu nic neříkám, radši to udělám sama a je to.“* Alena zmiňuje i to, že ačkoliv se partner do úklidu nezapojuje, pořádek doma vyžaduje. *„... aby nebylo zle, že je doma bordel, on si na to přítel docela potrpí.“*

Ačkoliv tedy téma partnerského vztahu není přímo tématem této studie, rozhodla jsem se začlenit i tento aspekt rozhovoru s Alenou, protože to je skutečnost, která ovlivňuje ve velké míře jak její život, tak život její dcery. Působí to na mě tak, že se Alena nemůže na partnera spolehnout a sama si uvědomuje, že to není dobré prostředí. Její rodina o této partnerské situaci ví a snaží se jí poskytnout podporu. *„Oni mají přehled, to je divný slovo, že mají přehled, no znají tu situaci, co máme doma. Takže se mi snaží vyjít úplně maximálně vstříc, co mohou. Vzali to, jak to je.“*

Anežka (31 let)

Anežce je 31 let, je vdaná a má syna Pavlíka, kterému je rok a půl. Anežka pracuje jako účetní na poloviční úvazek, práci si snaží organizovat tak, aby byla co nejvíc dní doma. Pracovat začala, když byl Pavlíkovi rok. *„Většinou se i snažím to udělat tak, abych si to*

naskládala víc pohromadě, že jsem v práci sice třeba do šesti do večera, ale zas si pak můžu vzít volno.“

Rozhodování o tom, zda jít do práce při mateřské bylo pro Anežku poměrně jednoduché. *„Já jsem si sama sebe nikdy vlastně moc asi nedokázala představit, že bych byla taková ta máma co sedí celý dny doma jenom s dítětem a vaří a pere a uklízí a kdoví co ještě.“*

Když je Anežka v práci, Pavlíka hlídá většinou matka manžela, Anežčina tchyně a občas se do hlídání zapojí i druhá babička. *„Tak nějak jsme se na tom dohodli s manželem oba, že to bude asi nejlepší, nechtěla jsem ho dávat někam do školky a platit za to, když ty babičky můžou.“*

V souvislosti se zapojením tchyně mluví Anežka o tom, že se už několikrát stalo, že tchyně nerespektovala její přání ohledně výchovy Pavlíka. Nejvíce mluví o tom, že Pavlíkovi dává jiné jídlo, než to, které má od Anežky na ten den připravené, a které Anežka považuje za nevhodné pro malé dítě. *„Tak mě to naštválo docela, zrovna o tom jídle jsme se bavily už hodněkrát a přijde mi, že mi to odkýve a pak si to udělá stejně po svém, když tam nejsem u toho.“* Anežka dál navazuje, že se jí nelíbí hlavně to, že tchyně před ní tají, že by udělala něco špatně, většinou se to Anežka dozví náhodou. *„A ani by mi to neřekla, ale tchán se prokecnul, tak to pak přiznala a ještě se cítila dotčeně, že to přece nemyslela blbě.“*

Když Anežka mluví o pomoci od tchyně, často zmiňuje, že nechce být nevděčná a že je ráda, že tchyně Pavlíka hlídá. *„Ale zas nechci, aby to vyznělo, že si tý pomoci nevážím, já jsem fakt ráda, že tam Pavlík může být a že mi ho Honzova máma pohlídá.“* Ve svou matku má Anežka větší důvěru, ale aktuálně nemůže kvůli zdravotním obtížím s hlídáním pomoci. *„Moje máma je v tomhle asi zas taková chápavější, že se snaží dělat to, jak se domluvíme.“*

Anežka srovnává vývoj odcházení od syna, když ho doveze k tchyni, ze začátku bylo podle jejích slov lepší, když odešla, aby to Pavlík neviděl, ale poslední dobou Pavlík na rozloučení trvá. *„To jednou právě Honzovo máma říkala, že jak jsem odešla, tak mě pak hledal a chytnul hroznej hysterák, takže od té doby se s ním i já i Honza vyloženě rozloučíme a je to lepší.“*

Anežka uvádí, že hlavním důvodem, proč se rozhodla k návratu do práce během mateřské je především potřeba seberealizace a vyhnutí se stereotypu. *„Chtěla jsem nějakou změnu, začít zase řešit i jiné věci než kojení a příkrmy a tak. Samozřejmě peníze*

navíc se hodí vždycky, chci, aby se měl Pavlík co nejlíp, abych nemusela přemýšlet, jestli mu něco můžu koupit nebo nejsou už tenhle měsíc peníze.“ Peníze tedy v případě Anežky hrají až vedlejší roli, bere je jako něco navíc.

Manžel se do chodu domácnosti a péče o dítě zapojuje podle slov Anežky méně než ona, ale když je třeba, zvládne obstarat cokoliv. *„Nejčastěji asi vaří, to mu fakt jde i líp než mně, tak mu to ráda přenechám... jinak udělá, o co ho poprosím, občas i hlídá Pavlíka, ale to je třeba jednou, dvakrát do měsíce maximálně, taky potřebuje na svou práci mít klid.“*

Anežka popisuje i nepochopení ze strany kamarádky, která zprvu její rozhodnutí jít do práce před koncem mateřské odsoudila. Uvádí, že to pro ni nebyla jednoduchá situace a že zprvu nevěděla, jak se v situaci zachovat.

4.2 Mezikazuistické srovnání

Mezikazuistické srovnání je sepsáno podle výzkumných otázek, které jsem stanovila na začátku výzkumu.

První výzkumná otázka je zaměřena na prožívání matky, konkrétně na to, jak matka subjektivně prožívá dilemata spojená se svěřením dítěte do mimomateřské péče. S těmito dilematy souvisí také důvody návratu do práce, které matky uvádí.

Matky zapojené v této studii prožívají svěřování svého dítěte do mimomateřské péče různě a i důvody k návratu do práce uvádí různé, můžeme však najít určité spojitosti.

Hlavním důvodem ke svěřením dítěte do mimomateřské péče je potřeba seberealizace, kterou uvádí v určité míře všechny matky kromě Aleny. Alena by nejradši zůstala doma s dcerou co nejdéle a mrzí ji, že se dceři nemůže tolik věnovat, když chodí do práce. Naopak Blanka bere návrat do práce jako samozřejmost, i vzhledem ke svojí profesi lékařky si podle svých slov nemůže dovolit ztratit kontakt s oborem. Na práci pohlíží i jako na možnost změny prostředí, díky čemuž se jí daří zachovat duševní pohodu. Ostatní zapojené matky rovněž zmiňují práci jako útěk od domácího stereotypu, i když často zmiňují i dilema ohledně správnosti svého rozhodnutí, které řešily na počátku mimomateřské péče. Toto dilema je zesíleno, pokud dítě první dny pláče, například v případě Andrey a Aleny, které uvádějí tyto konkrétní případy jako zdroje pocitů viny a pochybností o správnosti svého rozhodnutí. Kladná reakce dítěte na hlídání je pro matku částečně uklidňující, ne však v plné míře, jak by se mohlo zdát na první pohled. Například Monika uvádí, že i když syn od počátku s pobytem v mimomateřské péči

neměl nejmenší problém, stejně ji provází pocity viny a pochybnosti o tom, jestli je dobrou matkou a vychovává syna správně.

Dalším důležitým faktorem pro rozhodnutí svěřit dítě do mimomateřské péče jsou finance. Ačkoliv některé matky uvádějí, že jsou pro ně spíše příjemným bonusem než hlavní motivací, pro jiné matky jsou finanční důvody na prvním místě. Alena chodí do práce, aby dokázala uživit sebe a dceru a našetřila nějaké peníze, aby mohla odejít z nefunkčního vztahu. Andrea jako samoživitelka zase potřebuje peníze navíc k mateřské proto, že otec dítěte na něj přispívá nejnížší možnou částkou a jenom s příspěvkem od státu by nevystačila, a to ani přesto, že bydlí se synem u babičky. Je zde tedy určitý vztah mezi tím, že pokud se ženy nemohou spolehnout na finanční podporu ze strany otce dítěte, vracejí se brzy do práce, aby dokázaly sebe a dítě zabezpečit.

Důležitou roli hrálo také to, jestli se do hlídání dítěte zapojila blízká rodina, nebo matka hledala jiný druh mimomateřské péče, na což se zaměřuje i druhá výzkumná otázka.

Nejčastěji se do hlídání zapojují prarodiče, například v případě Blanky se angažují většinu času, a i když Blanka říká, že jsou velmi nadšení a ochotní, zároveň si uvědomuje jejich velké vytížení vzhledem k tomu, že jsou všichni ještě pracující. Prarodiče se zapojují i v případě Andrey, která sice svěřuje syna do dětské skupiny, ale babička pomáhá s jeho vyzvedáváním a následně se o něj stará, než přijde Andrea z práce. Babičky hlídají i v případě Anežky, která v rozhovoru řekla, že jí přijde zbytečné platit za mimomateřskou péči, když jsou babičky rády za čas strávený s vnukem.

Zapojení blízké rodiny tedy matky vnímají většinou pozitivně, mají větší důvěru v lidi, které dobře znají. V případě Anežky, Moniky a Aleny se objevuje nedůvěra v partnerovy rodiče, ať už z důvodu špatných vztahů, tak v případě Anežky z důvodu nedodržování dohody ohledně výchovy ze strany tchyně.

Matky se ve všech popsanych případech starají o domácnost ve větší míře než otcové. V případě zapojení otce do chodu domácnosti je větší šance, že si matka nebude připadat tak zahlcená povinnostmi a má více času se věnovat rodině. Blanka si z tohoto důvodu najala paní na úklid, protože bylo obtížné se s partnerem o úklid rovnoměrně rozdělit. Naopak Alena uvádí, že se o domácnost a dceru stará kompletně sama, ačkoliv

žije v domácnosti s partnerem. V ostatních rodinách jsou muži pracovně vytížení, takže se zapojují pouze nárazově.

Třetí výzkumná otázka se ptá, jaké zažívá matka obtížné situace ve spojení se svěřením dítěte do mimomateřské péče.

Nejčastěji matky uváděly, že je pro ně náročné zkombinovat dohromady práci, péči o dítě a starost o domácnost. V rodinách, kdy byla u dítěte přítomná partnerova matka jako jedna z hlídajících babiček, se matky potýkaly s její přílišnou snahou zasahovat do výchovy dítěte. S tímto problémem se potýkala Blanka a Anežka, přičemž Blanka si v zásadních věcech vždy dokáže nakonec prosadit svůj názor nebo přístup a tchyně to respektuje. Možná to souvisí i s její pozicí lékařky a přirozenou autoritou. Anežka je naopak v pozici, kdy jí její tchyně často zatajuje, že porušila to, na čem se dohodly, a Anežka se to dozvídá spíš náhodou po čase.

Jako náročné se dají označit i první dny pobytu dítěte v mimomateřské péči. Alena popisuje, že dcera plakala při předání babičce a ona následně plakala v práci na toaletách. Monika a Andrea také uvádí, že první dny byly obtížné a spojené s pocity viny a s pochybami. Všechny tyto matky se však shodují, že nepříjemné pocity trvaly jen prvních několik dní, než si všichni zvykli na novou situaci.

Moniku mrzí, že její matka stále musí chodit do práce, a vzpomíná na to, jak trávila v dětství hodně času u babičky a jak spolu měly díky tomu hezký vztah. Přála by si, aby tohle mohl zažít i její syn. Blanka si zase myslí, že kdyby byl jeden z prarodičů v důchodu, značně by jim to ulehčilo náročné plánování, kdo bude syna hlídat a nemusela by do budoucna zvažovat umístění dítěte do jeslí.

5. Diskuze

V této části práce bych chtěla porovnat výsledky s dalšími studiemi, které se týkají tématu.

Tato bakalářská práce se zabývala dilematy matek malých dětí, které se rozhodly začít chodit opět do práce před dovršením tří let věku dítěte. Na toto téma se zaměřoval i následný kvalitativní výzkum. Hlavním cílem výzkumu bylo pokusit se odpovědět na předem formulované výzkumné otázky a zjistit tak, jaká dilemata matky prožívají, s jakými subjektivně obtížnými situacemi se setkávají a jestli, a případně jakým způsobem, vnímají matky zapojení rodiny do péče o dítě, zejména se tedy jednalo o otce dítěte a prarodiče.

Z rozhovorů je zřejmé, že ačkoliv jsou matky velmi vytížené, po práci a ve volnu se snaží dětem společný čas kompenzovat. Respondentky často zmiňovaly, že ve volném čase tráví s dětmi čas v přírodě a jezdí na společné výlety. K podobné spojitosti došly ve svém výzkumu i Huston a Rosenkrantz Aronson (2005); zjistily, že matky, které pracují, sice s dětmi tráví méně času přes týden, ale o víkendu a ve volném čase jsou naopak více ochotné se věnovat rodině než matky, které jsou s dítětem doma pořád a mají tak častěji potřebu si od neustálé péče odpočinout, zejména pak o víkendech. Pracující matky malých dětí v této studii efektivněji zacházely i se svým časem určeným k odpočinku a starosti o domácnost, aby se mohly na úkor těchto činností více věnovat dítěti.

Tento motiv se prolíná i mými rozhovory s respondentkami, kdy jedna z nich uvádí, že se snáz smíří s tím, že nemá doma perfektně uklizeno a věnuje se raději dítěti. Další z mých respondentek zase mluví o tom, že díky času strávenému v práci je pak ochotnější přizpůsobit víc svůj volný čas dítěti a věnovat mu během této doby plnou pozornost.

Vzhledem k vytíženosti matky by z mého pohledu pomohlo, kdyby se do péče o domácnost a dítě více zapojil otec. Otcové v mojí studii však byli často velmi pracovně vytížení a nemohli tak přebrat péči ve větším rozsahu. Některé matky v mojí studii uváděly, že by větší zapojení partnera uvítaly. Další se zase raději postarají o domácnost a o dítě samy, aby měly všechno hotové podle svých představ. V některých rozhovorech bylo patrné, že si matky myslí, že když partner rodinu zajišťuje finančně,

na nich je pak péče o domácnost a dítě, partnera tím nechtějí zatěžovat. A to i přesto, že samy chodí do práce, byť na zkrácený úvazek.

Zapojení otců do péče o malé děti v rodinách s pracujícími matkami zkoumali Grych a Clark (1999), kteří přišli na to, že otcové lépe a vnímavěji reagovali na projevy dítěte, pokud byla žena zaměstnaná pouze na částečný úvazek a nebyli tak hlavními pečovateli. V situaci částečného úvazku obou rodičů se mohli oba seberealizovat v práci a ani jeden z nich nebyl nucený být pouze s dítětem. Toto rozložení přispívalo k lepšímu domácímu prostředí a k oboustranné spokojenosti. V mé studii mám k dispozici pouze pohled matek, nicméně většina z nich oceňovala možnost změnit prostředí. Matky si odpočinuly od stereotypu, dařilo se jim udržet kontakt s oborem, polepšily si finančně a byly pak schopné a ochotné se více věnovat dítěti.

Dále jsem se zaměřovala na zapojení prarodičů do péče o dítě, které v mé studii bylo skutečně výrazné. V souladu s Marhánkovou a Štípkovou (2014) jsem mohla sledovat větší míru zapojení babiček než dědečků do péče o dítě, samostatnou péči dědečka zmiňovala pouze jedna z mých respondentek. Autorky studie došly také k tomu, že svěření dítěte do péče prarodičům závisí do jisté míry i na vztazích rodičů s prarodiči, s čímž mohu také souhlasit. Jedna z mých respondentek uvedla, že by neschvěla dítě do péče otci manžela, protože spolu nemají dobré vztahy a nedůvěřuje mu, další z respondentek sice dítě tchyni svěřuje, ale má k její péči výhrady a také uvádí problémy s důvěrou. Je zde patrná výrazně vyšší nedůvěra vůči rodičům partnera, dvě respondentky dokonce mluvily o nedodržování dohody ohledně výchovy dítěte ze strany rodičů partnera. Z tohoto důvodu respondentky raději svěřovaly dítě do péče svým rodičům, ne vždy to však bylo možné v plném rozsahu.

Matky v rozhovorech uváděly, že prarodiče stále chodí do zaměstnání, s čímž se pojí obtížné plánování hlídání a práce. Dvě respondentky uvedly, že by pro ně bylo jednodušší, kdyby byl alespoň jeden z prarodičů v důchodu a mohl tak zajistit hlídání dítěte stabilněji. V této souvislosti vzpomínaly na své dětství u prarodičů, kteří šli do důchodu poměrně brzy a mohli si tak čas s vnoučaty užít aktivněji.

V mojí studii se často objevuje i motiv potřeby finančního zabezpečení, který dvě respondentky zmiňovaly jako hlavní. Ani jedna z těchto respondentek se nemohla spolehnout na zajištění finanční stability ze strany otce dítěte. S nedostatkem financí souvisí mírně odlišná dilemata ohledně svěření dítěte do mimomateřské péče, než je

tomu v případě, kdy šla matka do práce primárně kvůli potřebě seberealizace. Ve svém výzkumu realizovaném ve Švédsku uvádí Roman (2017), že nedostatek financí u matek samoživitelek způsobil větší dilema ohledně organizace času a výchovného přístupu k dítěti. V případě nesouladu mezi vnímaným ideálem mateřství a mezi tím, jak ve skutečnosti musely matky jednat ve výchově dítěte, vznikaly u žen vnitřní konflikty a pocity viny. K tomu, abych došla k podobnému závěru, jsem měla v mojí studii těchto matek málo. Může to však být námětem na další výzkum.

Můj výzkum má pochopitelně i své limity, jako jeden z nich vnímám například to, že jsem se s respondentkami neznala blíž, a tato skutečnost mohla vést k jejich menší otevřenosti a ochotě sdílet se mnou některé nepříjemné skutečnosti a pocity. Vzhledem k výběru respondentek jsem však neměla možnost vybírat si ze známých lidí, protože ve svém okolí nemám nikoho, kdo by splňoval moje požadavky.

Dalším omezením může být i jednostrannost studie, která nezahrnuje pohled otce na situaci, případně rozhovory s prarodiči. Myslím, že to by mohl být zajímavý námět pro další výzkum. Zajímavé by mohlo být i zaměření studie jen na matky samoživitelky, kterou jsem ve své studii měla jednu a myslím, že by bylo přínosné se na toto téma zaměřit víc do hloubky.

Moje studie by mohla být inspirací pro další výzkum na větším vzorku populace, aby se dilemata matek dala kvantifikovat a zobecnit. Zároveň by mohlo být přínosné najít souvislosti se sociologickými výzkumy.

6. Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřuje na dilemata pracujících matek malých dětí ohledně návratu do práce před dovršením tří let věku dítěte. Snažila jsem se zachytit, jaká dilemata matky subjektivně prožívají, na jaké obtížné situace narazily, jak vnímají zapojení rodiny do péče o dítě.

Výsledky naznačují, že můžeme definovat dva hlavní důvody, proč se matky rozhodly pro svěřením dítěte do mimomateřské péče.

Na jedné straně jde o potřebu seberealizace, přičemž matky vnímají práci jako útěk od domácího stereotypu, možnost kontaktu se svým oborem a určitou formu odpočinku od povinností v domácnosti a kolem péče o dítě. Je zde vidět i souvislost mezi tím, že když matka chodí do práce, následně se snaží dítěti ve volnu věnovat více a přizpůsobit se potřebám dítěte ve větší míře, než kdyby byla výhradně doma s dítětem.

Na druhé straně zde vyplývá potřeba finanční soběstačnosti a finančního zajištění, která se v mojí studii ukázala jako druhý výrazný důvod k brzkému návratu do práce. Zde můžeme najít spojitost mezi tím, jestli mají matky dostatečnou finanční podporu a jistotu ze strany otce dítěte, nebo se musí spoléhat v tomto ohledu samy na sebe. Pokud z nějakého důvodu chybí finanční zajištění ze strany otce, uvádějí matky potřebu finanční soběstačnosti na prvním místě a naopak seberealizaci buď jako důvod neuvádějí vůbec, nebo až na druhém místě.

Dále je zřejmé, že velkou roli hrálo i zapojení prarodičů do hlídání dítěte, když byla matka v práci. Hlídání prarodiči bylo spojené s menší mírou výčitek a negativních pocitů v porovnání s nástupem dítěte do jeslí. Ukázalo se, že pro některé matky je důležité naopak prarodiče péčí o vnoučata nezatěžovat a zvolily proto raději institucionální péči, kterou v tomto případě vnímají kladně. Snaha matek nezatěžovat prarodiče se projevila zejména, pokud byli prarodiče stále ještě v zaměstnání.

Přínos této práce vidím především v zachycení subjektivních pohledů matek na dilemata spojená s brzkým návratem do práce. Tato studie byla přínosná i pro mě, protože mi dala nahlédnout do problematiky, která je aktuální z mého pohledu jak ve společnosti, tak v mém životě.

Použitá literatura

Bowlby, J. (2010). *Vazba – teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.

Crockenberg, S. C. (2003). *Rescuing the Baby From the Bathwater: How Gender and Temperament (May) Influence How Child Care Affects Child Development*. *Child Development*, 74(4), 1034–1038. doi:10.1111/1467-8624.00585

Crosby, F. J., Williams, J. C., & Biernat, M. (2004). *The Maternal Wall*. *Journal of Social Issues*, 60(4), 675–682. doi:10.1111/j.0022-4537.2004.00379.x

Friedlaenderová, H. (2010). *Podoby otcovství v ČR - sociologický výzkum*. Pro MPSV ČR zpracovala 2009-2010 MEDIARESEARCH, a.s.

<http://www.tatojaknato.cz/images/docs/zaverecna-zprava-podoby-otcovstvi.pdf>

Hartl, P. & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

Helus, Z. (1973). *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Helus, Z. (2009). *Osobnost a její vývoj*. Praha: Pedagogická fakulta univerzity Karlovy.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hock, E., McBride, S., & Gnezda, M. T. (1989). *Maternal Separation Anxiety: Mother-Infant Separation from the Maternal Perspective*. *Child Development*, 60(4), 793. doi:10.2307/1131019

Huston, A. C., & Rosenkrantz Aronson, S. (2005). *Mothers' Time With Infant and Time in Employment as Predictors of Mother-Child Relationships and Children's Early Development*. *Child Development*, 76(2), 467–482. doi:10.1111/j.1467-8624.2005.00857.x

Jaffee, S. R., Van Hulle, C., & Rodgers, J. L. (2011). *Effects of Nonmaternal Care in the First 3 Years on Children's Academic Skills and Behavioral Functioning in Childhood and Early Adolescence: A Sibling Comparison Study*. *Child Development*, 82(4), 1076–1091. doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01611.x

Kuchařová V. & Zamykalová, L. (1998). *Aktuální otázky postavení žen v ČR*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Kuchařová V. & Svobodová, K. (2006). *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

- Lamb, M. E., Sternberg, K. J., & Prodromidis, M. (1992). *Nonmaternal care and the security of infant-mother attachment: A reanalysis of the data. Infant Behavior and Development, 15(1), 71–83.* doi:10.1016/0163-6383(92)90007-s
- Langmeier, J. & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie.* Praha: Grada.
- Langmeier, J. & Matějček, Z. (1968). *Psychická deprivace v dětství.* Praha: Státní zdravotnické nakladatelství.
- Lutz, W. J., & Hock, E. (1995). *Maternal Separation Anxiety: Relations to Adult Attachment Representations in Mothers of Infants. The Journal of Genetic Psychology, 156(1), 57–72.* doi:10.1080/00221325.1995.9914806
- Mahler, M., Pine, F. & Bergman, A. (2006). *Psychologický zrod dítěte.* Praha: Triton
- Marhánková, J. & Štípková, M. (2014). *Typology of Grandparent Role in the Czech Society – Factors Influencing the Involvement of Grandparents in the Care for Young Children.* Naše společnost. 1. 15. doi: 10.13060/1214438X.2014.1.12.92.
- Matějček, Z. & Pokorná, M. (1995). *Radosti a strasti - kojenci a batolata.* Jinočany: H&H
- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť.* Praha: Sociologické nakladatelství.
- Možný, I. (2002). *Česká společnost – nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života.* Praha: Portál
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost.* Praha: Sociologické nakladatelství.
- O’Neil, D. A., & Bilimoria, D. (2005). *Women’s career development phases. Career Development International, 10(3), 168–189.* doi:10.1108/13620430510598300
- Piaget, J. & Inhelder, B. (1997). *Psychologie dítěte.* Praha: Portál.
- Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny – struktura, dynamika, komunikace.* Brno: Doplněk.
- Roman, C. (2017). *Between Money and Love: Work-family Conflict Among Swedish Low-income Single Mothers. Nordic Journal of Working Life Studies, 7(3).* <https://doi.org/10.18291/njwls.v7i3.97093>
- Říčan, P. (2014). *Cesta životem.* Praha: Portál.
- Schneider, B. H., Atkinson, L., & Tardif, C. (2001). *Child–parent attachment and children’s peer relations: A quantitative review. Developmental Psychology, 37(1), 86–100.* doi:10.1037/0012-1649.37.1.86

- Šulová, L. (2010). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Švaříček, R. & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie – proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- Tuček, M. (1998). *Česká rodina v transformaci*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie – dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie – dětství, dospělost a stáří*. Praha: Portál.
- Vavrda, V. (2005). *Otázky soudobé psychoanalýzy – tradice a současnost*. Praha: NLN
- Verschueren, K. & Marcoen, A. (1999). *Representation of self and socioemotional competence in kindergartners: Differential and combined effects of attachment to mother and to father*. *Child Development*, 70 (1), 183 – 201 .
- Vrtbovská, P. (2010). *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí – attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Praha: Scan.

Přílohy

Příloha č. 1 – Otázky polostrukturovaného rozhovoru

1. Souhlasíte s provedením rozhovoru?
2. Povězte mi něco o vás a vaší rodině.
3. Jak vypadá váš běžný den, když dáváte dítě na hlídání?
4. Jak probíhá předání dítěte? A jak to vypadá, když si ho vyzvedáváte?
5. Proč jste se rozhodla pro svěřením dítěte do mimomateřské péče?
6. Jaké to je být pracující matkou?
7. Co hrálo roli při rozhodování se, komu dítě svěříte? A jak rozhodování probíhalo?
8. Jakou roli hrálo uvažování o financích?
9. Jak na vaše rozhodnutí reagoval váš partner?
10. Jak často je vaše dítě v mimomateřské péči?
11. Jak dlouho před narozením dítěte jste pracovala?
12. Jak často/jak spolu trávíte volný čas jako rodina?
13. Zapojuje se do péče o dítě i vaše rodina (prarodiče, partner...)?
14. Jak se zapojuje do chodu domácnosti váš partner?
15. Trávíte s partnerem nějaký čas i pouze spolu?
16. Jak vaše okolí vnímá vaše rozhodnutí svěřit dítě do mimomateřské péče?
17. Nastala nějaká obtížná situace?
18. Je ještě něco, co byste chtěla doplnit?

Příloha č. 2 – Seznam kódů a subkategorií

Kód	Subkategorie
Absence volného času	Volný čas
Aktivity zaměřené na rozvoj dítěte	Zaměření na dítě
Brzké vstávání	Únava matky
Brzký odchod z mateřské	Návrat matky do práce
Budování stravovacích návyků	Výchova dítěte
Bydlení u prarodičů	Přizpůsobení situaci
Čas strávený s dítětem po práci	Povinnosti matky po práci
Čas strávený s partnerem	Partnerský vztah
Čas strávený s rodinou	Volný čas
Časová náročnost pro matku	Vysoké nároky na matku
Časové možnosti	Pomoc rodiny s hlídáním
Dětská skupina	Pobyt dítěte v institucích
Dilema ohledně svěření dítěte „cizím“ lidem	Dilemata matky
Dítě je snadno k utišení	Temperament dítěte
Dítě negativně reaguje na odchod matky	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Dítě negativně reaguje na odchod otce	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Dítě nevyžaduje matku, když je pryč	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Dítě vnímá mimomateřskou péči pozitivně	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Dojíždění kvůli práci	Přizpůsobení situaci
Dostupnost hlídání	Pomoc rodiny s hlídáním

Druhá pracovní směna doma pro matku	Povinnosti matky po práci
Důraz otce na úklid	Vysoké nároky na matku
Důvěra v pečující osoby	Postoj k MM péči
Finanční rezerva	Potřeba finančního zajištění
Finanční zajištění	Potřeba finančního zajištění
Fixovanost na matku	Dítě potřebuje matku
Jesle	Pobyt dítěte v institucích
Kojení během mimomateřské péče	Přizpůsobení situaci
Kompromis	Přizpůsobení situaci
Komunikace s prarodiči	Výchova dítěte
Konflikt nad výchovou dítěte	Obtížná situace/výchova dítěte
Konflikt s okolím	Obtížná situace
Konfrontace	Obtížná situace
Kontakt s matkou	Potřeba dítěte být s matkou
Kontakt se světem	Práce jako útek od stereotypu
Krizová situace	Obtížná situace
Loučení	Reakce dítěte na matku
Matka samoživitelka	Potřeba finančního zajištění
Matka se stará o domácnost	Povinnosti matky po práci
Matka si ve volnu může přispát	Přizpůsobení situaci
Mezigenerační pomoc	Pomoc rodiny s hlídáním
Mladí prarodiče	Pracující prarodiče
Nárazová náročnost	Obtížná situace

Náročná organizace	Přizpůsobení situaci
Náročné první dny v mimomateřské péči	Obtížná situace
Náročnost	Pocity matky
Návrat k domácímu režimu	Přizpůsobení situaci
Návrat matky z práce	Práce jako útek od stereotypu
Názorový nesoulad	Výchova dítěte
Nedodržení dohody ze strany otce	Zapojení partnera
Nedostatečná finanční podpora od otce dítěte	Zapojení partnera/potřeba finančního zajištění
Nedostateční zapojení otce	Zapojení partnera/obtížná situace
Nedostatek financí	Potřeba finančního zajištění
Nedostatek soukromí	Obtížná situace
Nedůvěra v prarodiče	Postoj k MM péči
Nefunkční partnerský vztah	Partnerský vztah/obtížná situace
Negativní postoj k rodině partnera	Vysoké nároky
Negativní postoj okolí	Obtížná situace
Negativní přístup ze strany jeslí	Pobyt dítěte v institucích
Negativní reakce na loučení	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Negativní reakce na odchod otce	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Nemoc dítěte	Obtížná situace
Nemožnost využití prarodičů	Pracující prarodiče
Nenahraditelnost matky v plném rozsahu	Postoj k MM péči
Nepravidelná mimomateřská péče	Přizpůsobení situaci

Neutrální reakce na loučení	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Nezájem ze strany otce	Zapojení partnera/obtížná situace
Nutnost jít do práce kvůli penězům	Potřeba finančního zajištění
Obavy z budoucnosti	Pocity matky
Obavy ze selhání ve výchově	Dilemata matky
Obhajoba	Dilemata matky
Obtíže při hledání jeslí	Obtížná situace
Obtíže se zvykáním si na odloučení od dítěte	Dilemata matky
Obtíže se zvykáním si na pobyt v MM péči	Potřeba dítěte být s matkou
Odvedení pozornosti	Průběh loučení
Omezení možnosti prarodičů	Pracující prarodiče
Otázka jestli vůbec mít děti	Dilemata matky
Otec se nezapojuje do péče o domácnost	Nedostatečné zapojení partnera
Otec se stará o domácnost	Zapojení partnera
Otec uklízí nedůsledně	Nedostatečné zapojení partnera
Paní na úklid	Nedostatečné zapojení partnera
Péče o dítě po práci	Povinnosti matky po práci
Pláč	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Plánování dalšího dítěte	Partnerský vztah
Pochopení okolí	Okolní svět
Pochopení prarodičů	Pomoc rodiny s hlídáním
Pocit frustrace	Pocity matky
Pocit naplněného života	Pocity matky

Pocit osamocení	Pocity matky
Pocit viny	Pocity matky
Podpora okolí	Okolní svět
Porovnávání se	Okolní svět
Postoj dítěte k okolí	Reakce dítěte na pobyt v MM péči/okolní svět
Postupné zvykání na mimomateřskou péči	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Potřeba být víc s dítětem	Dilemata matky
Potřeba dítěte být s matkou	Potřeba dítěte být s matkou
Potřeba finanční nezávislosti	Potřeba finančního zajištění
Potřeba nebýt jenom doma s dítětem	Práce jako útěk od stereotypu
Potřeba odpočinku	Únava matky
Potřeba pozornosti od matky	Potřeba dítěte být s matkou
Potřeba se aktivně podílet na vydělávání peněz	Potřeba finanční soběstačnosti
Potřeba seberealizace	Práce jako útěk od stereotypu
Potřeba soběstačnosti	Potřeby matky
Pozitivní přístup k vrstevníkům	Temperament dítěte
Pozitivní přístup prarodičů k hlídání	Pomoc rodiny s hlídáním
Pozitivní přístup učitelek v jeslích	Pobyt dítěte v institucích
Pozitivní reakce dítěte na hlídání	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Pozitivní reakce manžela na hlídání	Postoj k MM péči
Pozitivní reakce na příchod matky	Reakce dítěte na matku
Pozitivní reakce okolí	Okolní svět

Pozitivní vliv loučení	Loučení
Pozitivní vliv mimomateřské péče	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Pracovní vytíženost matky	Únava matky
Pracovní vytíženost prarodičů	Pracující prarodiče
Pracující matka	Návrat matky do práce
Pracující prarodiče	Pracující prarodiče
Prarodiče nerespektují přání matky	Výchova dítěte
Pravidelnost	Výchova dítěte
Práce jako změna prostředí	Práce jako útek od stereotypu
Práce na noční	Únava matky
Práce na zkrácený úvazek	Návrat matky do práce
Preference pohodlí	Volný čas
Prestižní zaměstnání prarodičů	Pracující prarodiče
Prosazení vlastního názoru	Výchova dítěte
Přechod do jeslí	Pobyt dítěte v institucích
Předání dítěte	Loučení
Přivyknutí dítěte na pobyt v MM péči	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Přivýdělek k mateřské	Potřeba finanční soběstačnosti
Přizpůsobení potřebám dítěte	Zaměření na dítě
Přizpůsobení pracovní doby	Přizpůsobení situaci
Reakce dítěte na mimomateřskou péči	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Rezignace	Pocity matky
Rizikové těhotenství	Přizpůsobení situaci

Rozdělení financí	Potřeba finančního zajištění
Rozdělení povinností	Zapojení partnera
Rozhodování komu svěřit dítě	Dilemata matky
Samostatné aktivity otce	Volný čas
Selhání	Pocity matky
Shoda názorů	Výchova dítěte
Smíření	Pocity matky
Snaha nezatěžovat prarodiče	Dilemata matky
Snaha prarodičů pomoci s hlídáním	Pomoc rodiny s hlídáním
Spokojenost dítěte	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Spokojenost matky	Pocity matky
Společné aktivity	Volný čas
Srovnávání se s jinými matkami	Okolní svět
Starost o domácnost	Povinnosti matky po práci
Stereotyp	Práce jako útek od stereotypu
Strach o „cizí“ dítě	Zaměření na dítě
Strach z opuštění	Reakce dítěte na pobyt v MM péči
Strach „že s dítětem končí život“	Pocity matky
Střídavá péče	Zapojení partnera (otce dítěte)
Střídání práce a péče o dítě	Práce jako útek od stereotypu
Synchronizace práce prarodičů	Pracující prarodiče
Temperament dítěte	Temperament dítěte
Těhotenství jako záchrana vztahu	Partnerský vztah

Udržení dobrých vztahů	Přizpůsobení situaci
Ukončení kojení	Přizpůsobení situaci
Upřednostnění potřeb dítěte	Zaměření na dítě
Usměrnění prarodičů	Obtížná situace
Uvažování o jeslích	Dilemata matky
Únava matky	Únava matky
Únava matky z brzkého vstávání	Únava matky
Únava matky z práce	Únava matky
Venkovní aktivity	Volný čas
Větší zapojení matky do domácích prací	Nedostatečné zapojení partnera
Vliv času	Přizpůsobení situaci
Volný čas bez dítěte	Volný čas
Volný čas po práci	Volný čas
Volný čas s dítětem	Volný čas
Vstřícnost zaměstnavatele	Návrat matky do práce
Vynahrazování péče dítěti	Zaměření na dítě
Vysoké nároky na sebe samu	Vysoké nároky
Vyzvedávání dítěte	Reakce dítěte na matku
Výchova otce k domácím pracem	Nedostatečné zapojení otce
Vzájemná pomoc	Přizpůsobení situaci
Vzpomínky na dětství	Postoj k MM péči
Zajištění základních potřeb dítěte	Zaměření na dítě
Zaměření na dítě	Zaměření na dítě

Zapojení dítěte do kolektivu	Výchova dítěte
Zapojení otce do péče	Zapojení partnera
Zapojení prarodičů	Pomoc rodiny s hlídáním
Zapojení širší rodiny	Pomoc rodiny s hlídáním
Zařazení příkrmů	Přizpůsobení situaci
Zasahování prarodičů do výchovy	Výchova dítěte / obtížná situace
Změna plánů	Přizpůsobení situaci
Změna režimu	Zaměření na dítě
Změna ve prospěch dítěte	Zaměření na dítě
Změny kvůli dítěti	Zaměření na dítě
Žádný společný čas s partnerem	Volný čas

Příloha č. 3 – Tabulka subkategorí a kategorií

Subkategorie	Kategorie
Pomoc rodiny s hlídáním	Dítě v mimomateřské péči
Pobyt dítěte v institucích	Dítě v mimomateřské péči
Partnerský vztah	Partner/otec dítěte
Vysoké nároky	Náročnost
Potřeba finanční soběstačnosti	Finance
Finanční zajištění	Finance
Zaměření na dítě	Naplňování potřeb
Přizpůsobení situaci	Naplňování potřeb
Pocity matky	Prožívání matky
Temperament dítěte	Vliv na dítě
Reakce dítěte na pobyt v MM péči	Dítě v mimomateřské péči
Reakce dítěte na matku	Dítě v mimomateřské péči
Pracující rodiče	Náročnost
Zapojení partnera	Partner/otec dítěte
Nedostatečné zapojení partnera	Partner/ otec dítěte
Volný čas	Dítě a rodina
Práce jako útek od stereotypu	Prožívání matky
Únava matky	Prožívání matky
Návrat matky do práce	Dítě v mimomateřské péči
Výchova dítěte	Dítě a rodina
Povinnosti matky po práci	Náročnost

Dilemata matky	Náročnost
Postoj k MM péči	Dítě v mimomateřské péči
Potřeba dítěte být s matkou	Dítě a rodina
Obtížná situace	Náročnost
Loučení	Dítě v mimomateřské péči
Okolní svět	Vliv na dítě
Potřeby matky	Prožívání matky

Příloha č. 4 – Ukázka kódování

Většinou se synem vstane manžel, a podle toho, jak to zrovna ten den je, přebírá péči o syna jeden z hlídačích prarodičů. Babička jedna, babička dvě nebo dědeček dvě. A někdy když to vyjde, tak je to i takový kombinovaný, že třeba dopoledne hlídá manžel, daný prarodič jede dopoledne do práce a během poledního spánku se ty role přesmyknou. No a já většinou kolem čtvrtý naprosto nevyspalá a unavená z práce čapnu dítě a a je moje než jde spát. Pak jde spát dítě, já občas uvařím jídlo pro všechny na druhý den a jdu zemřít do postýlky. Ale některý dny jsou taky mnohem víc v pohodě, já nevím, že třeba je celý den s babičkou a

dědou a jdou na procházku po vesnici a já když přijdu z práce, můžu si čist a nemusím vařit a je to v pohodě. A Vilém samozřejmě když mě vidí, tak se mě pak hrozně nechce pustit, když mě vidí, že jsem přišla z práce, ale jinak si myslím, že je docela happy se všema svýma hlídačema. Takže jedinej problém nastává, když já odejdu přes den a vidí to, ale když je od rána s někým, koho zná, tak mu nějak zásadně nechybím. On už si samozřejmě ty lidi pamatuje, občas ho třeba vyndá z postýlky i moje ségra když tam zrovna je a na všechny je super happy, akorát teda když se tam mihne ta matka, tak běží za mámou, což já jsem teda

